

Måndagen den 3 november

Kl. 12.00

Förhandlingarna leddes till en början av förste vice talmannen.

1 § Upplästes följande inkomna skrivelse:

Till riksdagen

Härmed avsäger jag mig uppdraget som suppleant i riksdagens utbildningsutskott.

Fågelmara den 28 oktober 1986

Lennart Alsén

Kammaren godkände denna avsägelse.

2 § Kompletteringsval till utskott

Anf. 1 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Folkpartiets partigrupp har som suppleant i utbildningsutskottet efter Lennart Alsén anmält Kerstin Keen.

Centerns partigrupp har som suppleant i finansutskottet under Nils G. Åslings ledighet anmält hans ersättare Stina Eliasson.

Förste vice talmannen förklarade valda till

suppleant i finansutskottet

Stina Eliasson (c)

suppleant i utbildningsutskottet

Kerstin Keen (fp)

3 § Justerades protokollen för den 17, 20, 21, 22, 23 och 24 oktober.

Om nya direktiv till studiemedelskommittén

Anf. 2 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Fru talman! Lars Leijonborg har frågat mig om jag avser utfärda sådana direktiv till studiemedelskommittén att denna får möjlighet att presentera förslag som ligger utanför nuvarande kostnadsramar och som ger kommittén i uppdrag att presentera ett förslag till avveckling av makeprövningen.

Regeringen beslöt den 18 september 1986 att utfärda tilläggsdirektiv till studiemedelskommittén enligt vilka kommittén får i uppdrag att utforma ett förslag om att slopa den s. k. äktamakeprövningen vid återbetalning av studiemedel. Lars Leijonborgs önskemål är i detta hänseende således redan uppfyllt.

När det gäller den första delen av frågan, dvs. om kostnadsramarna för kommitténs förslag, är jag däremot inte beredd att föreslå några förändringar av direktiven.

Det är enligt min uppfattning uppenbart att studiemedelssystemet behöver reformeras. Att det har brister har belysts inte minst under de senaste månadernas debatt. Jag tror knappast att det finns någon mer betydande åsiktsskillnad mellan Lars Leijonborg och mig i detta avseende.

Jag delar däremot inte Lars Leijonborgs pessimism inför det fortsatta utredningsarbetet. Utan att värdera de olika systemskisser som har förts fram i olika sammanhang visar diskussionen ändå enligt min mening att det finns möjligheter till omprioriteringar inom nuvarande kostnadsramar.

Studiemedelskommittén bör därför få slutföra sitt uppdrag i enlighet med givna direktiv. Först när kommitténs förslag har presenterats är det möjligt att göra en bedömning av resultatet. Det blir då en uppgift för regering och riksdag att ta ställning till om medelstillskott är nödvändiga och hur dessa i så fall skall finansieras.

Anf. 3 LARS LEIJONBORG (fp):

Fru talman! Jag vill tacka statsrådet för svaret på mina frågor.

Strax efter det att jag hade framställt min interpellation kom de tilläggsdirektiv om äktamakeprövningen som jag efterlyst, och det är naturligtvis bra.

När det gäller min första fråga är det mer oklart hur man skall bedöma statsrådets svar. Det beror nämligen i hög grad på hur man tolkar det.

Den fråga vi i dag skall diskutera är mycket viktig både ur många individers och ur samhällets synvinkel. Många studerande, inte alla men alltför många, klarar inte en dräglig levnadsnivå på de studiemedel som nu finns tillgängliga. Många av dem som är färdiga med sina studier klarar inte återbetalningarna. Enligt uppgifterna är det i år hos kronofogdarna 25 000 ärenden som har sin upprinnelse i problem med studieskulden. Ur samhällets synvinkel är det här en viktig fråga, därför att det är oerhört centralt att de ungdomar som har de bästa förutsättningarna att bedriva högre studier verkligen söker till högre utbildning.

Det är uppenbart att vi nu kommit i ett läge där många som vi skulle behöva i högskolor väljer att inte studera. Det ligger också i samhällets intresse att de som verkligen studerar vid högskolorna kan göra det i sådan

omfattning att studierna kan slutföras inom rimlig tid. I dag är tendensen den att många måste arbeta vid sidan av studierna i så stor utsträckning att studierna blir lidande.

Som jag sade kan man tolka statsrådets svar på två olika sätt. Låt mig först säga att jag har förståelse för att finansdepartementet som en huvudprincip driver ståndpunkten att statliga utredningar inte skall föreslå kostnadskrävande reformer. Det är en del i en strategi som går ut på att få kontroll över den statliga utgiftsexplosionen. Det är en riktig bedömning att den statliga utredningsapparaten kan bli en del i kravmaskineriet, som det är nödvändigt för regeringen att få kontroll över för att statens ekonomi kan utvecklas på det sätt som man önskar. Jag menar att utbildningsdepartementet i just det här fallet borde ha kunnat göra ett undantag från denna princip. På detta område är det nämligen utomordentligt oklart vad begreppet oförändrad kostnadsram egentligen står för. Börjar man fundera på det inser man snart att det inte räcker alls att se hur mycket staten betalar ut i år och hur mycket pengar som flyter in. För att bedöma den verkliga samhällsekonomiska kostnaden måste man också känna till faktorer som ingen känner till, och det finns inte heller några vedertagna principer för hur allt skall beräknas. Jag syftar på inflationen under 20 år framåt, realräntan 20 år framåt och statens upplåningsränta 20 år framåt. Eftersom staten subventionerar alla lån, blir saken i själva verket mera komplicerad än så, därför att staten ju subventionerar andra lån, inte statliga studielån, genom avdragsrätt. För att kunna bedöma frågan om studielån i förhållande till alternativa lån, måste man också känna till den genomsnittliga marginalskatten under 20 år framåt och veta vilka avdragsregler som kommer att gälla 20 år framåt. Kort sagt finns det ingen levande människa som kan tala om vilka samhällsekonomiska kostnader dagens studiemedelsystem innebär. Det har ju fler och fler insett. Jag förmodar att statsrådet bl. a. läst en skrivelse från SACO/SR i detta sammanhang som är mycket instruktiv.

Slutsatsen av detta är att studiemedelskommittén skulle kunna frias från den tvångströja de nuvarande direktiven innebär. Statsrådet säger i sitt svar: Låt oss vänta och se vilka förslag kommittén presenterar. Skulle det visa sig att kommitténs förslag inte räcker, får vi betala mera pengar. Men då finns det stor risk att man kommer att hoppa i galen tunna, därför att vi inte har ett väl genomarbetat förslag om hur de pengar vi i så fall kan skaka fram skall användas.

Därför menar jag att det i just det här fallet skulle ha varit oerhört mycket mer praktiskt att ge utredningen rätt att komma med förslag utöver direktiven.

Då är frågan hur man skall tolka statsrådets svar. En variant är ju att statsrådet menar, att eftersom det är så oklart hur mycket det hela i verkligheten kostar, får utredningen i praktiken lägga fram vilka förslag den vill. Det skulle vara intressant om statsrådet kunde bekräfta att det är denna senare tolkning som är den riktiga.

Anf. 4 LENA ÖHRSVIK (s):

Fru talman! Jag tycker att denna debatt behöver tillföras viss beskrivning av studiemedelsproblematikens historia.

Prot. 1986/87:17.
3 november 1986

Om nya direktiv till studiemedelskommittén

Det var nämligen en gång en studiestödsutredning som redan 1977 lämnade ett principbetänkande. I detta kunde man visa att studiemedelsbeloppet borde höjas till 150 % av basbeloppet för att vara följligt mot de principer som vägledde vid beslutet om systemets införande, dvs. principen om bibehållen köpkraft. Prisutvecklingen på livsmedel och hyror hade nämligen stigit mer än den genomsnittliga prisökningen, vilken styr basbeloppet. Nivån borde höjas till 200 % av basbeloppet om studenterna skulle tillerkännas samma standardutveckling som andra grupper. Detta sade alltså studiestödsutredningen i ett principbetänkande 1977.

En överväldigande remissopinion ansåg att en generell höjning av totalbeloppet var motiverad.

Nu var det emellertid så att budgetminister Mundebo, folkpartiet, den 20 april 1978 utfärdade tilläggsdirektiv till samtliga kommittéer om att alla reformförslag måste finansieras genom omfördelning eller omprövning inom resp. område. Därför blev givetvis studiestödsutredningens nya direktiv den 31 augusti 1978 oerhört begränsade.

Utbildningsminister Wikström, också från folkpartiet, menade att grunderna i studiemedelsystemet var bra men att det vore önskvärt med ett högre stöd. Han anförde: "Generella höjningar på detta område är emellertid så kostnadskrävande att det inom den närmast överblickbara tiden inte torde finnas utrymme i statsbudgeten för några omfattande sådana åtaganden."

Däremot borde man ytterligare pröva möjligheten att låta vissa grupper med större behov få mer. Det fanns också inslag i systemet som försvårade återkommande utbildning, t. ex. den övre åldersgränsen och 16-terminsregeln. Detta borde utredningen särskilt uppmärksamma. De yngre studerandena i gymnasieskolan skulle dock prioriteras.

När utredningen arbetat en tid med gymnasieeleverna och delvis med de högskolestuderande, avbrutet genom tilläggsdirektiv som ansågs vara viktigare än allt annat, dvs. direktiv beträffande äktamakeprövningen, kom sedan nästa omgång allmänna tilläggsdirektiv från budgetminister Mundebo den 13 mars 1980, där det sägs: "Utgångspunkten skall vara att alla förslag som kommittéerna lägger fram skall kunna genomföras inom ramen för oförändrade resurser inom det område som förslagen avser. Det innebär att om kostnadskrävande förslag läggs fram måste samtidigt visas hur förslagen kan finansieras genom besparingar i form av rationaliseringar och omprövning av pågående verksamhet inom utredningsområdet."

Den 10 april 1980 lämnades förslag till regeringen beträffande gymnasieelevernas stöd och också beträffande en omedelbar höjning av studiemedlen till 145 %. Det förslaget skickades inte ens ut på remiss – jag tror att det hamnade i papperskorgen. Den 11 november samma år lämnades förslag om administrationen. Inte heller där hände någonting.

Men utredningen kunde i alla fall fortsätta att arbeta och äntligen ge sig i kast med högskoleelevernas situation. Men då hände något annat.

Genom direktiv den 25 juni 1981 fick utredningen sin dödsdom av utbildningsminister Wikström, folkpartiet. Han anförde: "Sedan de ursprungliga direktiven gavs har det samhällsekonomiska läget radikalt förändrats." Han sade också att det ekonomiska läget för staten har skärpts ytterligare och anförde sedan: "Jag bedömer därför att reformer på

studiestödsområdet måste göras genom omprioriteringar, dvs. inom ramen för oförändrade totalkostnader vid den tidpunkt då reformerna genomförs. Det ter sig mot denna bakgrund inte meningsfullt att fortsätta arbetet med mera omfattande förslag inom studiestödsutredningen.”

Att avskaffa makeprövningen på tilldelningssidan ansågs alltså viktigare än allt annat. Detta skedde också, men alla de som inte berördes av detta fick klara sig bäst de kunde. 1982 drog man in 300 miljoner på studiemedelsområdet genom att sänka antalet terminer som berättigade till studiemedel till tolv. I det sammanhanget skärptes dessutom meritkraven.

I den reviderade finansplanen våren 1983 föreslogs en differentiering och omfördelning. Riksdagen accepterade förslaget utan ett knyst. När regeringen hösten 1983 prövade detta i praktiken blev det däremot oväsen.

Förslaget innebar en höjning till 148 % – återställande av basbeloppet hade skett tidigare – vilken skulle finansieras genom en återinförd makeprövning på tilldelningssidan i de högsta inkomstskikten samt en slopad bidragsdel. Riksdagens beslut blev emellertid en höjning till totalt 145 % av basbeloppet och en förutsättningslös utredning.

Regeringen försökte återigen införa en differentiering, vilket ju hade initierats av den borgerliga regeringen redan 1978, men förslaget mötte kompakt motstånd.

Så blev det i stället en ny studiemedelskommitté med direktiv som var betydligt vidare än dem som gällde både 1978 och 1980. Här inryms alltså det undantag Lars Leijonborg efterlyser. Men innan denna kommitté ens har hunnit fastställa den ekonomiska ramen begär just folkpartiet nya direktiv. Om Lars Leijonborg läst direktiven vet han att kommittén utöver sin egen kostnadsram, som alltså ännu ej är helt fastställd, kan gå in på närliggande områden. Ingen annan kommitté har såvitt jag vet en sådan möjlighet.

Fru talman! Eftersom det är vänliga veckan skall jag underlåta att kommentera det historiska skeendet ytterligare. Beskrivningen talar för sig själv.

Anf. 5 MARGÓ INGVAROSSON (vpk):

Fru talman! Av någon anledning, som jag inte känner till, har vpk inte fått vara med i studiemedelskommittén – om regeringen verkligen hade velat förankra sina förslag hade det kanske varit klokt att låta samtliga partier representeras i utredningen. Jag tvingas därför ställa en del frågor, som de som sitter med i utredningen kanske kan svara på.

Utbildningsministern säger i sitt interpellationssvar till Lars Leijonborg att det inte finns någon skillnad mellan hans och Lars Leijonborgs uppfattning när det gäller behovet av att ändra studiemedelssystemet. Då måste jag fråga om man i studiemedelskommittén är enig om vilka de största bristerna är och vad som måste ändras. Är man i kommittén överens om att det som skall ändras är det låga totalbeloppet och den stora skuld som de studerande ikläder sig och som trots det låga totalbeloppet ger orimliga återbetalningseffekter, framför allt för dem som utbildar sig för yrken inom vårdområdet och för vissa humanistiska yrken? Om syftet är att ändra på dessa förhållanden, är det svårt att förstå hur detta skall kunna gå till utan att de totala kostnaderna ökar.

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Om nya direktiv till studiemedelskommittén

Jag tolkar det sista stycket i utbildningsministerns svar så, att det finns en möjlighet för studiemedelskommittén att lägga fram förslag som totalt sett medför kostnader utöver de angivna ramarna, trots att detta inte ingår i direktiven. Om jag har uppfattat svaret på den punkten fel, ber jag att få rätt uppgift av utbildningsministern.

Det anges också i svaret att den diskussion som förts visar att det finns möjligheter till omprioriteringar inom nuvarande kostnadsramar. Lena Öhrsvik sade vidare i sitt anförande att kommittén enligt sina direktiv kan göra omfördelningar från närliggande områden. Då vill jag veta inom vilka närliggande områden man kan tänka sig att göra omprioriteringar. Jag utgår ifrån att man har släppt den gamla tanken om differentieringar i själva studiemedelssystemet.

Vi i vpk tycker att TCO i den här debatten har fört fram ett intressant förslag. Det förslaget innehåller, såvitt jag vet, helt nya uppgifter som har kommit fram under tiden som studiemedelskommittén har arbetat. TCO pekar på att 54 000 av dem som utnyttjar studiemedelssystemet är vuxenstudierande som studerar under högskolenivå. De utgör alltså en tredjedel av studieläntagarna, och de skulle svara för en fjärdedel av de totala kostnaderna. TCO framhåller att det givetvis är orimligt att denna grupp vuxenstudierande tvingas låna ihop till studier under högskolenivå. Jag vet att regeringen tidigare har uttalat att man anser att alla i vårt land borde ha rätt att genomföra gymnasiestudier utan att skuldsätta sig. Nu undrar jag om detta gäller också för denna grupp vuxenstudierande.

TCO föreslår att dessa vuxenstudierandes studier skulle finansieras genom en höjd vuxenstudiestödsavgift, dvs. en arbetsgivaravgift, på 0,25 %. Vi tycker att det är ett bra förslag, ett av de bästa praktiska förslag som förts fram i den här debatten. Jag undrar därför om den nu sittande kommittén också kan undersöka möjligheten att finansiera studierna för de 54 000 vuxenstudierande som nu använder studielån på det sätt som TCO föreslagit, så att kommittén sedan eventuellt kan lägga fram ett sådant förslag.

Anf. 6 LARZ JOHANSSON (c):

Fru talman! Under de senaste månaderna har jag deltagit i tre olika debatter om studiemedelssystemet. Därvid har socialdemokratin representrats av tre olika företrädare. Följaktligen har det givits mycket olika besked. Någon har kunnat tänka sig att lånesystemet fördes över till bankväsendet – det har andra däremot inte kunnat. Någon har sagt att utredningens uppgift endast är att försöka analysera dagens situation och fundera över varför det har blivit på det sättet – egentligen inte att lägga fram några nya förslag. Ytterligare någon har sagt att kommittén visst har möjligheter att gå utöver de nuvarande kostnadsramarna. I dag har vi fått lyssna på utbildningsministern och Lena Öhrsvik. Uppenbarligen är förvirringen ganska stor inom socialdemokratin om vad som skall gälla.

Centerpartiet har föreslagit ett radikalt annorlunda utformat system som bygger på huvudprincipen studielön. Det är i och för sig inte något helt nytt uppslag; det drevs för ett antal år sedan av bl. a. en stor grupp socialdemokratiska studentpolitiker, studentpolitiker som numera har blivit betydande män i staten och då tydligen glömt dessa tankar. Vi menar alltså att i botten

bör ligga studielön och att man därutöver skall ha möjlighet att låna pengar. Dessa lån tas i bank, men staten skall garantera både tillgången till pengar att låna och räntenivån. Detta är inte något unikt – det förekommer inom flera andra områden att staten gör sådana åtaganden.

Denna ekonomiska lösning kan sedan kompletteras med delaktighet i det sociala skyddsnät som vi har. Det kommer självfallet att innebära högre kostnader, men dessa ökade kostnader kommer ju successivt under en kommande 25-årsperiod. Jag tror inte att det är de ökade kostnaderna som är den springande punkten i dagsläget.

Vi har också föreslagit att man skall vidta åtgärder för dem som redan har studielån. Principen bör vara att återbetalningsplikten i stort sett halveras för de sämst ställda. Detta gör vi naturligtvis mot bakgrund av den kunskap vi har om dels hur dagens studenter har det, dels hur de har det som sitter med stora studieskulder och med många gånger förhållandevis låga ingångslöner. Att man har en akademisk utbildning garanterar som bekant ingalunda att man automatiskt får en hög lön. Det blev vi varse inte minst i den senaste avtalsrörelsen.

Jag antar att utbildningsministern har fullt klart för sig att mer än var sjunde student i dag är beroende av socialbidrag för att klara sina studier, att det naturligtvis är de ungdomar som kommer från familjer med den sämsta ekonomin som har drabbats hårdast och att nära nog var femte person med studieskulder tvingas söka uppskov med återbetalningarna. Allt det här pekar på, menar vi, att det faktiskt krävs radikala åtgärder.

Liksom mina meddebattörer har jag läst utbildningsministerns svar, men jag kan inte komma ifrån att det ligger en viss motsägelse inbyggd i det. Han säger nämligen: "Först när kommitténs förslag har presenterats är det möjligt att göra en bedömning av resultatet." Det är naturligtvis alldeles riktigt, men sedan fortsätter han: "Det blir då en uppgift för regering och riksdag att ta ställning till om medelstillskott är nödvändiga och hur dessa i så fall skall finansieras."

Om det nu är så att kommittén inte får gå över sina kostnadsramar, vilket påstods tidigare, kan det ju inte uppstå något finansiellt problem för regering och riksdag att ta ställning till. Skall detta alltså underförstått tolkas på det sätt som jag förstår att Lena Öhrsvik gärna vill göra, att kommittén visst får komma med förslag som kostar mera? I så fall tycker jag det vore renhårigare att utbildningsministern sade detta rent ut redan nu.

Anf. 7 LARS AHLMARK (m):

Fru talman! Utbildningsministern ger intrycket att det finns en absolut sanning i fråga om vad det nuvarande studiemedelssystemet kostar, men så enkel är naturligtvis inte verkligheten. Kostnaderna beror, som Lars Leijonborg sade, bl. a. på inflationstakten och på hur man beräknar statens kostnader för den långsiktiga upplåningen. Ett nytt och bättre studiemedelsystem kan därför visa sig bli dyrare än dagens med vissa antaganden om inflationen, ränteläget och den totala statliga upplåningsvolymen, men inte dyrare med andra antaganden.

Vad studiemedelskommittén skulle ha glädje av vore ett klartecken från utbildningsministern att få presentera olika modeller, även om de i några

situationer och med vissa antaganden kanske är dyrare än dagens system. Med andra antaganden kanske de inte blir det. Ett sådant klartecken kan enkelt ges här och nu med ett uttalande från utbildningsministrarnas sida. Kan vi få ett sådant uttalande?

Anf. 8 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Fru talman! Jag vill börja med att till Lars Ahlmark replikera att jag ingalunda har sagt vad det nuvarande systemet kostar. Tvärtom är det på det sättet att de mest skiftande uppgifter virvlar omkring i den frågan. En del tror att det nuvarande systemet bara kostar studiebidraget, som utgör 6 à 7 % av det totala utbetalade beloppet per år. Andra tror, såsom SACO/SR:s utredningschef uttryckte saken i en debattartikel i Dagens Nyheter nyligen, att systemet kostar mellanskillnaden mellan det årligen utbetalda beloppet och det årligen återbetalade beloppet. Ytterligare andra gör komplicerade ränteantaganden och inflationsbedömningar och kommer i allmänhet fram till att det allmänna kan räkna med att få tillbaka ungefär hälften av det utbetalade beloppet.

Lars Ahlmark sitter i den aktuella utredningen, och jag måste säga att det vore rimligt att vi, innan vi tar ställning till hur en omfördelning skall ske, från utredningen fick besked om vilka verkliga kostnader man egentligen talar om.

Det lär inte saknas omfördelningsmöjligheter, om det nu är på det sättet att ungefär 50 % av de utbetalade beloppen aldrig kommer tillbaka till staten. Det är mot den bakgrunden inte så löjväckande som en del vill framställa saken att man försöker att få ett besked från de sakkunniga om vad statens kostnad egentligen är och vilka omfördelningsmöjligheter som i så fall föreligger. De största överdrifterna i fråga om kostnadsberäkningarna svarar centerpartiet för. Men det blir tillfälle att också nästa vecka diskutera studiemedelsfrågorna i anledning av en av Pär Granstedt framställd interpellation i samma ämne.

I somras presenterade centerpartiet en utredning enligt vilken man skulle kunna höja det årligen utbetalade studiebidraget till ungefär ett basbelopp, dvs. 23 000 kr. Man skulle kunna tiodubbla det nuvarande studiebidraget, och likväl skulle kostnaderna stiga bara helt obetydligt. Jag begagnade då tillfället att uppmana dem som satt inne med sådana här kunskaper att snarast lägga fram sitt förslag i utredningen. Om ett så underbart läge föreligger att man kan tiodubbla utbetalningarna och ändå höja statens kostnader med endast några få procent, är det rimligtvis svårt att gå emot ett sådant förslag. Det är möjligt att Larz Johansson har ytterligare några svar i det sammanhanget i dag. Hänvisningen till att det här är en sak som skall betalas under en följd av år tycktes implicera att åtminstone en antydning till svar föreligger.

Lena Öhrsvik har i sin historieskrivning här visat hur man bl. a. inom folkpartiet aybröt en utredning som var tillsatt av min företrädare Lena Hjelm-Wallén. Först försämrade man direktiven för utredningen för att fullkomligt läsa den. Slutligen uttalade den dåvarande utbildningsministern Jan-Erik Wikström att möjligheterna till en reform var så obetydliga att det inte var någon mening med att fortsätta utredningsarbetet.

För ett och ett halvt år sedan lät Lena Hjelm-Wallén en ny utredning börja arbeta. Det är det utredningsarbetet som nu pågår. Jag menar att vi måste avvakta utredningens besked.

När jag säger att jag delar Lars Leijonborgs åsikt om att det nuvarande systemet behöver reformeras, är det min ärliga uppfattning. Men innan de politiska besluten fattas vore det rimligt att få ett underlag från de sakkunniga.

Det finns, som det har påpekats i den här debatten, sociala snedheter i rekryteringen när det gäller högre studier, och det är en allvarlig sak. Men jag vill framhålla att den sociala snedrekryteringen till största delen åstadkoms på gymnasiestadiet. Av elevernas val mellan teoretiska resp. yrkesinriktade linjer framgår nämligen att snedfördelningen är utomordentligt stor med hänsyn till elevernas föräldrabakgrund. De elever som har gått de yrkesinriktade linjerna har ganska små möjligheter att utan mycket omfattande kompletteringar senare komma in på högskolan. En social selektion sker redan i grundskolan – vid grundskolans slut och vid val av gymnasielinjer – och den fortsätter under gymnasiestudierna och fullbordas kanske på högskolestadiet.

Det är inte otänkbart att det studiesociala systemet till någon del kan göras ansvarigt för att inte vara väl utformat för en jämnare social rekrytering. Därför bör vi reformera det studiesociala systemet. Men detta system skall inte ensamt bära skulden för den snedvridning vi nu har.

Anf. 9 LARS LEIJONBORG (fp):

Fru talman! Det är litet egendomligt när utbildningsministern säger att han inte har någon aning om hur mycket detta system kostar och att utredningen förhoppningsvis kan komma fram till detta, och i samma andetag säger att det absolut inte får kosta mer. Om han inte vet vad systemet kostar i dag måste det vara svårt att ange huruvida det får kosta mer eller ej.

Folkpartiet har inte tagit ställning för att den statliga subventionen till studiemedelssystemet skall vara större än i dag, men vi utesluter inte att den *måste* vara större. Mycket talar för att det i Sverige behövs ett studiemedelsystem som är mera statligt subventionerat än i något annat land, därför att akademikerlönerna relativt sett ligger lägre i Sverige än i jämförbara länder. Skillnaden är att folkpartiet är angeläget om att det läggs fram ett väl genomarbetat förslag, om man kommer fram till att det är nödvändigt att subventionera systemet mera, men regeringen vill inte att utredningen skall få utarbeta ett sådant förslag.

Till Lena Öhrsviks och Lennart Bodströms historieskrivning är bara att säga att studenternas situation nu är värre än den var i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet, och Sveriges och svenska statens ekonomi är något bättre. Jag tror att det är möjligt att åstadkomma ett bättre system med mindre budgetbelastning. Man bör göra på samma sätt som på bostadslåneområdet, dvs. lyfta ut det som är lån ur statsbudgeten. Det är och förblir egendomligt att det som staten lånar ut och räknar med att få tillbaka bokförs som en utgift i statens räkenskaper. Det bidrar till förvirringen i debatten. Utbildningsminister Bodström har också bidragit till förvirringen, genom att ideligen i intervjuer ge intryck av att statens kostnad för detta område är

skillnaden mellan det som flyter in och det som betalas ut under samma år.

Det är oroande när det sägs att vid en eventuell kostnadsökning skall medel tas från närliggande områden. Inte minst Lena Öhrsvik återkom hela tiden i sitt inlägg till hur illa socialdemokraterna tycker om den slopade äktamakeprövningen. Den logiska slutsatsen av hennes resonemang är att förbättringar för andra betalas med en slopad äktamakeprövning, och det vore verkligen att ta ett steg tillbaka.

Anf. 10 LENA ÖHRSVIK (s):

Fru talman! Först några ord till Margó Ingvardsson, som tog upp de vuxenstuderandes situation och påpekade att en tredjedel av studiemedelstagarna läser på lägre nivå än högskolan. Det är ett stort problem, och det ingår i utredningens uppdrag att särskilt uppmärksamma detta. Jag hoppas att det går att komma en bit på vägen redan nästa år, utan att man avvaktar kommitténs förslag. Det finns nämligen möjligheter att se på vuxenutbildningsavgiften helt fristående.

När det gäller de närliggande områdena är det naturligtvis fråga om sådana som ligger närmast utbildningsområdet. Jag hoppas att utredningen skall kunna visa att ett bra studiestöd, som ger möjlighet till heltidsstudier och innebär att de studerande slipper arbeta vid sidan om, kan ge vinster på grund av snabbare genomströmning och även vinster genom att det inte behöver betalas ut lika mycket studiemedel. Detta är ett av de områden som utredningen funderar över, och vi får se vad vi kan komma fram till.

Larz Johansson ondgjorde sig över att han hade fått vara med om tre debatter med tre olika företrädare för socialdemokraterna. Jag har också varit på tre debatter med tre olika företrädare för centerpartiet, och jag måste säga att förvirringen var minst lika stor där – om det över huvud taget råder någon förvirring hos socialdemokraterna, som Larz Johansson försökte göra gällande. T. o. m. här i riksdagen är ställningarna inom centerpartiet litet förvirrade. I socialförsäkringsutskottet tar man t. ex. ställning för olika förslag, men i kammaren ändrar man sig veckan efter. Det är litet hit och dit ibland.

Oavsett detta finns det en del som är intressant i centerns förslag. I sina huvuddrag följer förslagen den modell som CSN tidigare har utarbetat. Men kostnadsberäkningarna är oerhört slarvigt gjorda. En av de stora bristerna är att man binder systemet vid det skattesystem som i dag råder. När man strävar efter att förändra avdragsreglerna och använda en enklare och mer schabloniserad metod, är det ganska dumt med en sådan bindning. Men det får vi återkomma till.

Jag tycker också att argumenten ibland är litet torftiga. Man kör i alla debatter med att 7 % av studenterna är beroende av socialbidrag. Det är faktiskt så att studenter som har studiemedel inte får något socialbidrag under samma tid annat än om mycket speciella skäl talar för det. Den statistik som finns visar däremot att man vid något visst tillfälle under ett år kan ha fått socialbidrag, t. ex. på sommaren eller i samband med att man har varit sjuk. Men socialbidrag kan alltså inte utgå samtidigt med studiemedel. Jag tycker att ni skall sluta med de argumenten.

Lars Leijonborg säger att vi inte har någon aning om vad detta system

kostar och att det därför är dumt att säga att det inte får kosta mer. Men jag tycker att det är lika dumt att stå här och säga att det måste få kosta mer när vi fortfarande inte vet vad det kostar. Vänta ett par veckor, Lars Leijonborg, så skall vi försöka hitta en gemensam beräkningsmodell för detta. Men jag måste säga att Lars Leijonborgs kamrater och kolleger inte är de som underlättar framtagandet av ett gemensamt beräkningssystem. Men jag tackar för förtroendet att Lars Leijonborg tror att vi kan lösa de ekonomiska problemen i samhället.

Anf. 11 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får erinra om de regler som gäller vid interpellationsdebatter.

Anf. 12 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Fru talman! Jag ställde en rad frågor till utbildningsministern men fick inte svar på en enda fråga.

Lena Öhrsvik tog upp frågan om de vuxenstuderande. Hon sade i sitt inlägg att studiemedelskommittén har i uppdrag att se över även de vuxenstuderandes situation. Jag tackar för det beskedet och hoppas att det är någonting man kan hålla sig till, för Ulf Larsson, som är studiemedelskommitténs ordförande, har sagt något helt annat. Han sade för ett par veckor sedan vid ett seminarium på universitetet att studiemedelskommittén inte alls hade i uppdrag att se över de här frågorna och att detta därför låg utanför kommitténs möjligheter. Men jag föredrar att tro på det Lena Öhrsvik säger. – Det ges en hel del förvirrande besked i den här debatten om var de olika partierna står någonstans.

Jag kan förstå att utbildningsministern inte hinner svara på alla frågor som ställs i en interpellationsdebatt. Men jag tycker att vi hade kunnat få svar på en fråga i alla fall, nämligen om interpellationssyftet till Lars Leijonborg innebär att studiemedelskommittén kommer att ha möjlighet att lägga förslag som kostar mer än nuvarande system.

Fru talman! Jag tycker faktiskt att det är mycket märkligt att varken regeringen eller studiemedelskommittén har en aning om vad nuvarande system kostar. Jag undrar: Vad har studiemedelskommittén egentligen sysslat med under det år den har arbetat? Har man inte ens lyckats ta reda på vad systemet kostar och inte enats om vad det är man skall ändra i systemet? Ändå skall man lägga fram förslag nästa år:

Anf. 13 LARZ JOHANSSON (c):

Fru talman! Att på den här korta tiden försöka reda ut alla begrepp är naturligtvis omöjligt. Jag skall koncentrera mig på ett påstående som utbildningsministern gjorde då han talade om centerns förslag och de fantasieggande kostnader de skulle innebära.

I sitt anförande återopade han själv SACO/SR:s utredningschef Jan Bröms som i sina beräkningar hade byggt på den av utbildningsministern åtminstone tidigare vedertagna principen att räkna på skillnader i utbetalningar och inbetalningar under samma år. Jan Bröms kom fram till att skillnaden skulle räcka till ett bidrag på 24 000 kr. per år till varje helårsstuderande, och då hade han räknat med 130 000 studenter. Centerns

förslag innebär ett basbelopp på 23 300 kr. per år. Mer fantasieggande än så var det faktiskt inte!

Men låt oss sluta med sifferexercisen – den tjänar tydligen ingenting till när utbildningsministern nu upprepade gånger har sagt att han ändå inte vet ens vad dagens system kostar. Låt oss i stället koncentrera diskussionen till det som verkligen gäller studenterna. Den som i dag funderar på att ägna sig åt högre studier frågar sig: Kommer det att vara någon mening, är det lönsamt, kommer jag att få ett arbete, kommer jag att få en lön som medger att jag kan betala tillbaka mina studieskulder?

Jag antar att utbildningsministern delar min uppfattning att det i dag finns en stor tveksamhet hos många ungdomar. Då är min nästa fråga: Är inte detta så allvarligt att vi på alla sätt måste försöka undanröja denna tveksamhet? Det får väl ändå inte vara så i dagens Utbildningssverige att någon enda människa skall behöva avstå från att skaffa sig en högre utbildning av ekonomiska skäl!

Anf. 14 LARS AHLMARK (m):

Fru talman! När utbildningsministern förväntar sig att studiemedelskommittén skall tala om vad det nuvarande systemet kostar tyder det på att han inte riktigt har förstått problematiken. Vad det nuvarande systemet kostar – nu och i framtiden – beror på vissa antaganden, t. ex. om inflationen, om statens kostnader för upplåning och om hur stor del av statens utflöde av medel som är upplånade pengar. Det är i detta läge viktigt att inte binda sig vid en viss modell, för en viss kostnadsstruktur, utan inse att om vi får ett inflationsår i framtiden så kan det enligt dagens system betyda kostnader på miljardbelopp. Men dessa belopp går inte att precisera om man inte gör vissa bestämda antaganden om inflationen. I den situationen vore det värdefullt, helt oberoende av vilket parti och vilka åsikter man representerar, om vi kunde få ett klart besked från utbildningsministern att vi i kommittén inte är bundna av ett stelt ramtänkande utan får arbeta med olika modeller för att sedan redovisa vad dessa modeller kommer att kosta i framtiden, utgående från vissa givna antaganden. Dessa modeller skulle i en del situationer få kosta mer än vad det nuvarande systemet kanske kommer att kosta i motsvarande situation, men de skulle möjligen med andra antaganden inte behöva kosta mer.

Det borde vara enkelt för utbildningsministern att här ge ett klart och entydigt besked att kommittén har en sådan frihet. Då kunde vi lägga en hel del av kostnadsdiskussionen åt sidan och så småningom i stället granska konkreta förslag.

Anf. 15 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Fru talman! Jag har i mitt inlägg påpekat att det finns en bred skala av uppfattningar om vad det nuvarande studiemedelsystemet kostar. Jag har redovisat detta, alltifrån studenternas uppfattning att det inte kostar mer än studiebidraget på 2 250 kr. per år multiplicerat med antalet studerande till den uppfattning – som jag ingalunda gör mig till tolk för – att det kostar mellanskillnaden mellan det utbetalade beloppet ett visst år och det återbetalda beloppet samma år.

Det vore rimligt om utredningen skaffade sig den expertis som behövs för att åtminstone ange vissa yttervärden, dvs. den lägsta kostnaden och den högsta kostnaden under givna antaganden. Annars måste vi göra en beräkning fullkomligt på en höft.

Till Larz Johansson vill jag säga att vad jag påpekat är att det nuvarande systemet åsamkar staten en utgift därför att pengarna skall fram ett visst år, även om det är möjligt att en större eller mindre del av dessa pengar kommer tillbaka. Här ligger på sätt och vis skillnaden mellan vår budgetpolitik och den för vilken Larz Johanssons parti var ansvarig. Den sistnämnda politiken bedrevs under ständigt stigande budgetunderskott – 15 miljarder i stegring per år – i den fåfänga tron att förhållandena på något sätt skulle ordna sig i framtiden. Jag tyckte mig se ett visst utflöde härav också i dagens debatt; vi behöver enligt Larz Johansson inte oro oss för kostnaderna för stunden med hänsyn till att problemen skulle bli lättare att lösa i framtiden.

Det var ingalunda min avsikt att gå förbi Margó Ingvardssons frågor. Jag vill svara, så som jag har försökt göra till andra av deltagarna i debatten, att utredningen bör klarlägga den nuvarande kostnadsbilden med de möjligheter som föreligger och sedan på grundval av detta föreslå omprioriteringar. Däremot bör inte denna utredning – lika litet som några andra utredningar – ta på sig uppgiften att diskutera hur mycket den statliga subventionen slutligen bör få kosta. Att lägga fram sådana förslag är en uppgift för regering och riksdag.

För att det inte skall kvarstå några missförstånd vill jag också kommentera Larz Johanssons uppgift att 15 % av studiemedelstagarna får socialbidrag. Det är inte sant. Det är på det sättet att 15 % av de hushåll i Sverige som har en studiemedelstagare som huvudförsörjare får socialbidrag av något slag.

En studerande skall i allmänhet klara sig på sitt studiesociala stöd. Det uppgår till ungefär 3 700 kr. per studiemånad. Det är samma belopp som det en folkpensionär med bostadstillägg har att leva på. Det är alltså fler än studenterna som lever under dessa knappa villkor. Jag medger att de är knappa. Men det är också andra grupper i samhället som har det så, och den totala höjningen kan givetvis inte bli alltför omfattande, om det inte föreligger särskilda skäl.

Förste vice talmannen anmälde att Larz Johansson och Lars Ahlmark anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Anf. 16 LARS LEIJONBORG (fp):

Fru talman! Jag förmodar att ledamöterna av studiemedelskommittén – i den mån de inte varit närvarande här – och utredningens kansli kommer att läsa protokollet från den här debatten mycket noga. Jag hoppas att man tolkar den stämning som råder i debatten så, att utredningen är relativt obunden att oaktat direktivens formulering lägga fram så bra förslag som möjligt.

Lars Ahlmark har mycket väl beskrivit den problematik vi här står inför. Det är så att skillnader i den framtida inflationen betyder mycket mer för den samhällsekonomiska kostnaden än detaljer på förmånssidan. Mot den

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Om nya direktiv till studiemedelskommittén

bakgrunden blir det fel debatt som förs om man diskuterar om stödbeloppet skall ligga på 145 % eller 165 % av basbeloppet; helt andra faktorer är mycket viktigare.

Lena Öhrsvik skildrade folkpartiets ståndpunkt så, att vi utan att veta hur mycket det kostar säger att det skall kosta mer. Det visar att hon inte har lyssnat på vad jag sade. Jag var i mitt inlägg ganska noga med att säga att vi inte slutligt har tagit ställning i den frågan. Men vi är angelägna om, att vi, om vi kommer fram till att vi är beredda att förorda större statsutgifter på det här området, skall vi ha ett väl genomarbetat förslag att satsa dessa pengar på.

När det gäller den sociala snedrekryteringen ligger det säkert mycket i det utbildningsministern säger om den frågans komplexitet. Men det finns faktiskt mätningar som visar att den sociala snedrekryteringen till högskolan har ökat efter att i flera år ha minskat. Jag tycker att det därför ligger mycket nära till hands att tro att detta har ett samband med studiemedelssystemet. Jag tror att det är i miljöer utan studietradition som det ligger närmast till hands att säga att det inte är värt att skuldsätta sig för att skaffa en akademisk examen. Jag tror att man i familjer med lång studietradition är beredd att ta den risken, eftersom det hör till, det ligger så att säga i släkten. En mycket viktig åtgärd för att minska den sociala snedrekryteringen vore att se till att bristerna i studiemedelssystemet avhjälps.

Anf. 17 LENA ÖHRSVIK (s):

Fru talman! Jag vill göra några klarlägganden till Margó Ingvardsson – hon är ju som vanligt demagogisk och försöker spela ut olika företrädare för vårt parti mot varandra.

Om Margó Ingvardsson hade lyssnat ordentligt, hade hon hört att jag faktiskt sade att de vuxenstudierande med studiemedel självfallet ligger inom ramen för kommitténs arbete, eftersom de i dag har studiemedel. Det var ju den gruppen som Margó Ingvardsson själv tog upp.

Sedan till den andra frågan, att vi inte har någon aning om vad det kostar och vad kommittén egentligen har gjort. Det är inte så att vi inte har någon aning om vad det kostar. Det finns faktiskt uppgifter som dock ännu inte är officiella – utredningsmaterialet är ju konfidentiellt. Det finns emellertid en siffra som är officiell och som jag kan nämna för Margó Ingvardsson, så att hon har något att hålla sig till. Det är CSN:s beräkningar, som finns i anslagsframställningen. Man räknar med att 1,5 miljarder kronor utgörs av subventioner. Denna beräkning har gjorts enligt de nuvarande principerna för budgetteknik. Det är just detta man nu diskuterar. Alla har inte den uppfattningen att man skall räkna på det sättet. Men det är åtminstone någonting att hålla sig till.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 18 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Fru talman! Lars Leijonborg har frågat mig om vilka åtgärder som regeringen avser att vidta för att arbetet nu skall kunna påbörjas med att förenkla och förbilliga högskolans administration.

Mot bakgrund av den diskussion som tidigare har förts i dessa frågor gav regeringen 1985 UHA i uppdrag att i samverkan med statskontoret kartlägga utvecklingen av högskolans förvaltningsfunktioner under perioden 1981/82–1984/85. Statskontorets medverkan i detta uppdrag har redovisats i rapporten Högskolans administration – stor eller liten? Det är den rapport som Lars Leijonborg hänvisar till.

Rapporten från statskontoret ger inte stöd för påståendet att de administrativa uppgifterna inom högskolan skulle vara mer omfattande än inom annan statlig verksamhet. Tvärtom står sig många av de studerade högskoleenheterna väl vid jämförelse med andra myndigheter. Statskontoret har också pekat på att olika arbetsuppgifter som i den allmänna debatten har framhållits som onödigt omfattande i själva verket är en nödvändig del av högskolans uppgifter att bedriva utbildning och forskning och därför har klassificerats som driftstöd för den operativa verksamheten.

Statskontoret har under sin granskning av högskoleadministrationen gjort en rad iakttagelser. Det är i första hand dessa som Lars Leijonborg tagit som utgångspunkt för sin interpellation. Skillnaderna mellan olika högskoleenheter i fråga om administrativa kostnader eller i fråga om kostnaderna för enskilda utbildningar är sådana iakttagelser.

Skillnaderna i fråga om de administrativa kostnaderna kan delvis bero på de mätmetoder statskontoret har tillämpat. Trots det bör resultatet av statskontorets kartläggning vara ett incitament för enskilda högskolor att fortsätta att se över sina administrativa rutiner.

När det gäller skillnaderna i fråga om kostnader för enskilda utbildningar kan detta spegla skillnaden i fråga om lokala prioriteringar och förutsättningar – vilket sker inom ramen för den ökade lokala friheten att på bästa sätt använda tilldelade resurser. Skillnader kan också bero på de bokföringsrutiner som tillämpas inom högskolan. Det sistnämnda är ett problem som vi har uppmärksammat inom ramen för översynen av högskolans anslagssystem inom departementet.

När det gäller översynen av högskolans administrativa system bereds denna fråga för närvarande inom utbildningsdepartementet. Jag avser att återkomma till denna fråga i den kommande budgetpropositionen.

Det pågående översynsarbetet har emellertid visat att just de anslagstekniska frågorna även innefattar tekniska frågor som kräver ett mera långsiktigt utrednings- och utvecklingsarbete om man skall lyckas åstadkomma avgörande förbättringar för högskolan. Alla frågor kan därför inte lösas i den kommande budgetpropositionen, utan de kommer att successivt få redovisas för riksdagen.

Fru talman! Jag vill ta tillfället i akt att här deklarerat att jag vid mina många kontakter med företrädare för högskolan har kommit till övertygelsen att en

*Om kostnaderna för
högskolans admini-
stration*

förändring av högskolans administrativa system är angelägen. Den måste beröra samtliga nivåer i högskolesystemet och måste syfta till att gå vidare med den decentralisering av ansvar och inflytande som 1977 års högskolereform innebar.

När jag den 13 mars i år svarade på en fråga från Lars Leijonborg om när jag avser att lägga fram förslag till vissa förändringar inom högskolan svarade jag bl. a. att översynen skall ske snabbt, öppet och i diskussion med dem som är verksamma inom högskolan. Som har framgått av tidningar har jag vid ett möte med bl. a. alla högskolerektorer presenterat några av de uppslag till förenkling av högskoleadministrationen som för närvarande bereds inom departementet. Några färdiga ställningstaganden föreligger ännu inte.

En stor del av högskolans utbildningslinjer finns för närvarande – och kommer också i framtiden att finnas – bara vid en eller ett par högskoleenheter. Utbildningen på linjerna måste därför i första hand ses som en nationell angelägenhet och planeras i enlighet därmed. Utbudet av enstaka kurser har en stor betydelse för högskolans egen utbildningsprofil, samtidigt som kursutbudet är av stor betydelse för fortbildning och vidareutbildning för dem som bor vid – eller inom reseavstånd till – en högskoleort. Många kurser ges dessutom utanför högskoleorterna.

Jag återkommer med förslag i dessa frågor i den kommande budgetpropositionen.

Anf. 19 LARS LEIJONBORG (fp):

Fru talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Det är tydligt att regeringen äntligen börjat inse att det är nödvändigt att göra något åt byråkratin inom högskolan. Min inställning till de ansträngningarna kan sammanfattas med de välkända orden för litet och för sent.

Den verklighet som råder på högskolorna är bister. Pappersfloden växer. Kopieringsapparaterna spottar ut ständigt fler och ständigt tjockare promemorior. Sammanträdesraseriet grasserar. Växeltelefonisterna får allt jobbigare att koppla samtalen rätt, därför att de personer som skall svara allt oftare är på sammanträde och har allt kortare telefontider, eftersom de måste hinna handlägga allt pappersarbete.

Det var för väl att riksdagen tidigare i år avstyrde förslaget att alla studerande skall ha ytterligare en stämpel per år för att få ut sina studiemedel i mitten på terminen. Det är den typen av förändringar som gång på gång lagt alltmer pappersarbete på t. ex. institutionsexpeditionerna och gjort att summan av byråkratin inom högskolan blivit orimlig. Sidoverksamheterna, stödfunktionerna tar så mycket kraft att huvudverksamheten, utbildningen och forskningen, drabbas. Till detta kommer att högskolan nu befinner sig i en helt annan utvecklingsfas än för några år sedan, då de stora högskolereformerna genomfördes.

Det här är ett problem som uppstår inom alla typer av verksamheter, inte minst inom den offentliga sektorn. Det sägs att det brittiska kolonialdepartementet aldrig var större än när alla kolonierna var avvecklade. Detsamma lär också gälla det brittiska amiralitetet, som var större när flottan hade dragits ned än när den var som störst.

Också det faktum att högskolan nu arbetar i en helt annan situation borde

tala för att den nu skulle kunna klara sig med en betydligt mindre byråkrati. Men verkligheten är den motsatta: man har fler anställda för förvaltningsuppgifter än man någonsin har haft.

I den utredning som jag hänvisar till i min interpellation pekar man på flera egendomligheter, bl. a. det absurt stora antalet beslutsnivåer inom högskolan, som man anger till mellan 16 och 20, från den enskilde studenten och upp till regeringen.

Jag läste för en tid sedan en analys som ett konsultföretag hade gjort av skillnaderna mellan bilföretagen Ford och Toyota. Det går betydligt bättre för Toyota än för Ford, och en huvudsynpunkt i konsultrapporten var att Ford hade ett flerdubbelt större antal beslutsnivåer mellan arbetaren på verkstadsgolvet och direktionen än vad Toyota hade.

Jag tror att det är helt nödvändigt att minska antalet beslutsorgan inom högskolan. Jag har därför naturligtvis med tillfredsställelse noterat att socialdemokraterna äntligen har börjat ifrågasätta regionstyrelserna. Detta är ett stort steg framåt, och jag önskar verkligen statsrådet lycka till med ansträngningarna att få partiet med sig. Jag har med viss oro noterat att min värderade bänkkamrat i kammaren Arne Gadd, som är ordförande i regionstyrelsen för Uppsala högskoleregion, argumenterar emot och hävdar att statsrådet är på väg att bryta mot socialdemokratisk utbildningspolitik. Jag är dock övertygad om att med de utomordentliga argument som statsrådet nu har gjort till sina kommer denne att vinna den diskussionen.

Jag vill ändå säga att jag inte tror att det är någon bra lösning att genomföra den byteshandel som statsrådet antytt inför en grupp högskolerektorer för en tid sedan. Den skulle gå ut på att regionstyrelserna avskaffas men att politikerna blir i majoritet i högskolestyrelserna. Jag är helt överens med statsrådet om att det är viktigt att högskolan har nära kontakt med det omgivande samhället, men jag är övertygad om att en högskolestyrelses främsta uppgift är att företräda högskolan. Den skall framför allt bestå av verksamhetsföreträdare och personer som har valts av högskolan eller regeringen såsom goda företrädare för högskolan.

Det finns också mycket att göra när det gäller att minska antalet beslutsorgan inom varje högskola. Som jag sade i början tycker jag att arbetet med detta går för långsamt. Redan Lennart Bodströms företrädare framhöll i budgetpropositionen i januari 1985 att ett översynsarbete skulle komma i gång. Nu har det snart gått två år, och statsrådet säger i dagens svar att alla förslag inte kommer att vara framförda ens i och med framläggandet av budgetpropositionen i januari nästa år. Jag tycker att det är bekymmersamt, och jag skulle vilja fråga Lennart Bodström om det inte är möjligt att påskynda arbetet med högskolans avbyråkratisering.

Anf. 20 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Fru talman! Det har ju gjorts flera utredningar under det senaste tiotalet år om högskoleadministrationen. Lars Leijonborg har här hänvisat till en – den som är utförd av statskontoret på regeringens och universitets- och högskoleämbetets vägnar. Den utredningen visar att högskoleadministrationen tar i anspråk ungefär 4,5 % av de totala anslagen till högskolan. Det är enligt statskontoret inte en anmärkningsvärt hög siffra jämfört med vad som förekommer inom annan offentlig förvaltning.

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

*Om kostnaderna för
högskolans admini-
stration*

Den administration vi nu har är i ganska liten utsträckning föreskriven genom lagstiftning som riksdagen står bakom eller föreskrifter som regeringen utfärdat. En lång rad av de sammanträden som företrädare för högskolan vid olika tillfällen bevisar är sammanträden som tillkommit för att låta de av verksamheten berörda få tillfälle att utöva inflytande på den. Det finns också ganska många exempel på att man vid högskolorna gör gällande att beslut fattas utan att de som borde ha haft inflytande på besluten varit i tillfälle att medverka.

Det är också så, att högskolans särskilda verksamhet innebär att man har ett mycket stort antal lärare och annan personal som anställts för att tillfälligt medverka i undervisningen. Det är helt nödvändigt att utöver den fasta lärarstaben ta i anspråk personer som arbetar på områden för vilka högskolan bedriver utbildning. Olika administrativa system, som gäller för den offentliga förvaltningen i övrigt och som vanligtvis tar sikte på förvaltningar där man har heltidsanställd personal, skall tillämpas också för dessa grupper, som kanske ett antal timmar per år medverkar i högskolan. Det har gjort att vår ekonomiska förvaltning vid högskolan blivit förhållandevis stor. Vi håller på att se över möjligheterna att åstadkomma en förenkling. Men det är tänkbart att en väsentlig förenkling inte går att åstadkomma, om inte högskolan får vissa lättnader i förhållande till de generella bestämmelser som gäller om avlöningssystem för offentligtanställda.

Frågan om regionstyrelser och frågan om högskolestyrelserna vill jag inte gå närmare in på här. Men jag vill beträffande högskolestyrelserna ändå säga att om en förändring skall ske, så är det tänkbart att den bör syfta till att ge högskolan en styrelse bestående av personer som är verkligt intresserade av högskolan. De behöver inte nödvändigtvis vara politiker, men de bör inte samtidigt vara anställda vid högskolan och beroende av dess verksamhet. Sådana styrelser finns ju nu, t. ex. vid Handelshögskolan – och den styrelsen har mig veterligt inte hindrat den fria forskningen och utbildningen vid Handelshögskolan. En sådan styrelse finns också vid Lantbruksuniversitetet, och det är min uppfattning att Lantbruksuniversitetet producerar både forskning och utbildning som väl står sig i jämförelse med vad man åstadkommer i varje annat land.

Det är självklart att dessa styrelser inte sysslar med befodringsärenden, med frågor som gäller forskningens innehåll och utformning – och utbildningens innehåll. Däremot är det styrelser som är djupt engagerade i utvecklingen av sin egen högskoleenhet. Jag vill erinra om att nuvarande Stockholms universitet i sin tidigare form – Stockholms högskola – hade en styrelse som bestod av vad som brukar kallas allmänföreträdare. Det hindrade inte att det vid högskolan förekom forskning av Herbert Tingsten, Gunnar Myrdal, m. fl. Det är en forskning som väl kunnat mäta sig, föreställer jag mig, med vad senare forskare utfört under ledning av en högskolestyrelse där majoriteten bestått av personer som varit anställda i styrelsen.

Jag finner inget skäl att nu avge något bestämt ställningstagande i denna fråga. Men jag vill poängtera att vad vi skall syfta till är att skapa en ledning för högskolan som tillvaratar dess intressen så väl som möjligt.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Om ökad valfrihet i skolan

Anf. 21 LARS LEIJONBORG (fp):

Herr talman! Statsrådet nämner en del av de argument som finns för förvaltningspersonal och för det vi brukar kalla byråkrati. Det finns naturligtvis alltid utomordentligt goda argument för promemorior, remisser, samråd och alla typer av sammanträden. Som statsrådet nämner förekommer det dessutom krav på mer av den varan. Det finns alltid människor som vill bli ännu mer informerade och delta i ännu fler samråd.

Men den som är huvudansvarig – och även vi som är ansvariga för denna verksamhet – måste ibland fråga sig om inte summan av dessa krav har blivit så stor att huvuduppgiften är hotad. Jag tycker att det finns mycket som tyder på att byråkratin nu har blivit så stor att utbildningens och forskningens kvalitet är hotad.

Statsrådet anser i sitt interpellationssvar att man i den här rapporten snarast överdriver förvaltningsinsatsernas betydelse. Men på ett par punkter är det nog tvärtom.

För det första: Såvitt jag förstår räknas det omfattande arbete som består i att söka forskningsanslag in i huvudverksamheten enligt denna rapport. Många verksamhetsföreträdare talar om vilket oerhört problem det numera är att forskningsanslagsansökningarna tar så stor del av den totala arbetstiden.

För det andra: Uppdragsutbildningen är beräknad på ett sådant sätt enligt denna undersökning att administrationen snarast har underskattats.

Jag hejar därför på statsrådet på alla sätt i hans ansträngningar att minska byråkratin, och jag hoppas att den försvarsattityd han naturligen intar inte leder till att han på något sätt mattas i sina ansträngningar att skära bort onödig byråkrati.

Jag har inte uppfattningen att alla anställda i en högskolestyrelse skall vara anställda vid ifrågavarande högskola. Jag tror, som jag sade tidigare, att det kan vara mycket värdefullt att ha en del personer som inte är anställda inom högskolan. Däremot tror jag att det skulle vara olyckligt om högskolestyrelserna fick en rent partipolitisk sammansättning.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1986/87:29 om ökad valfrihet i skolan

Anf. 22 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Ylva Annerstedt har frågat mig om löftet i regeringsdeklarationen om ökad valfrihet i skolan innebär att regeringen ämnar framlägga förslag som innebär att Göteborgs högre samskola och Sigrid Rudebecks gymnasium får behålla sina statsbidrag. Hon har också frågat om vilka andra åtgärder regeringen avser att föreslå för att öka valfriheten i skolan.

Ett genomgående drag för den socialdemokratiska skolpolitiken är att åstadkomma ett utbildningssystem i offentlig regi som täcker alla medborga-

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

*Om ökad valfrihet i
skolan*

res behov av grundläggande utbildning. För den allmänna gymnasieskolans del gäller alltså att den bör vara utformad så, att den inom rimliga gränser skall kunna erbjuda *alla* ungdomar en utbildning i enlighet med deras val som en fortsättning på grundskolan. Valfriheten skall alltså finnas redan *inom* den allmänna gymnasieskolan. Staten bör därför i första hand koncentrera sina resurser på att utveckla gymnasieskolan framför att ge statligt stöd till motsvarande skolor i privat regi.

I speciella fall kan det vara motiverat att staten stöder utbildning vid sidan av det allmänna utbildningsväsendet. I proposition 1983/84:118 om fristående skolor på gymnasial nivå framlade regeringen sin syn på när sådana fall borde kunna anses föreligga. Propositionen grupperar skolorna i tre grupper. Två av dessa grupper, nämligen den grupp vars utbildningsinnehåll i huvudsak överensstämmer med det allmänna skolväsendets och gruppen branschriktade skolor, föreslogs i fortsättningen inte vara statsbidragsberättigade, medan den tredje gruppen, nämligen skolor som i något väsentligt avseende till sitt utbildningsinnehåll skiljer sig från det allmänna skolväsendet och som kan anses utgöra ett värdefullt komplement till detta, skulle kunna få statsbidrag även i fortsättningen.

I propositionen tog regeringen utifrån dessa utgångspunkter ställning till frågan om de av Ylva Annerstedt nämnda skolorna, Göteborgs högre samskola och Sigrid Rudebecks gymnasium. Regeringens uppfattning var då att de nämnda skolorna till sin verksamhet i huvudsak är jämförbara med den allmänna gymnasieskolan. Skolorna uppfyller därmed inte kriterierna för att som fristående skolor på gymnasial nivå uppbära statligt stöd. Riksdagsbeslutet blev också att överläggningar bör ske mellan skolan, kommunen och länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län i syfte att inordna dessa skolors utbildningar i kommunens gymnasieskola. Sådana överläggningar pågår för närvarande.

Vad beträffar valfriheten i skolan har den flera dimensioner. För gymnasieskolans del erbjuds dels val mellan ett stort utbud av olika studievägar, dels valmöjligheter *inom* resp. studieväg. På senare år har ett antal åtgärder vidtagits i syfte att öka valfriheten i gymnasieskolan. Försök pågår nu med estetisk-praktisk linje, schemajämknings för elever med specialintressen för estetiska ämnen och för idrott, temastudier, ett ökat medbestämmande och ansvarstagande för den enskilde eleven över sina studier, grund- och tilläggskurser, specialämnena på humanistisk och samhällsvetenskaplig linje och långsammare studietakt. Vidare har specialarbetet återinförts i utvidgad form på de treåriga teoretiska linjerna. En del av detta är ett resultat av regeringens proposition (1983/84:116) om gymnasieskola i utveckling och det därpå följande riksdagsbeslutet om att öka valfriheten inom utbildningarna i gymnasieskolan. Regeringen verkar alltså aktivt för att på olika sätt öka valfriheten inom gymnasieskolan och är beredd att gå vidare på denna väg. Vad beträffar Ylva Annerstedts fråga om vilka andra åtgärder regeringen avser att föreslå för att öka valfriheten i skolan ber jag att få återkomma vid regeringens överlämnande av 1987 års budgetproposition.

Anf. 23 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Först vill jag tacka utbildningsministern för svaret.

När man hörde statsminister Carlsson i regeringsförklaringen säga att föräldrar och barn skall ges ökad valfrihet i fråga om skolan var den första reaktionen: Är det sant? Har socialdemokraterna äntligen tänkt om? Utbildningsministerns svar visar med tydlighet att socialdemokraterna uppenbarligen inte gjort det. I svaret säger statsrådet:

”Ett genomgående drag för den socialdemokratiska skolpolitiken är att åstadkomma ett utbildningssystem i offentlig regi som täcker alla medborgares behov av grundläggande utbildning.” Den valfrihet regeringen talar om gäller alltså bara inom vissa gränser, dvs. inom de gränser som det socialdemokratiska partiet sätter. Därmed underkänner socialdemokraterna också omdömet och förmågan att tänka hos de föräldrar som väljer ett utbildningsalternativ utanför det allmänna.

För folkpartiet är det naturligt att staten med skattmedlens hjälp ger alla medborgare förutsättningar att skaffa sig en grundläggande utbildning. Men det behöver inte betyda att staten också måste producera all utbildning.

Jag är mycket väl medveten om att det på de allra flesta orter i landet inte finns andra alternativ än den allmänna skolan, som vi självfallet skall göra allt för att få så bra som möjligt. Men detta kan ju inte vara något skäl för att fördöma de fristående skolorna och göra det ekonomiskt nästintill omöjligt för dem att verka. Framför allt får ett sådant agerande resultatet att endast föräldrar med gott om pengar kan välja skola för sina barn.

I min fråga tog jag upp två konkreta exempel, högre samskolan i Göteborg och Sigrid Rudebecks gymnasium. Utbildningsministern säger i svaret att det var regeringens uppfattning då, dvs. när propositionen om de fristående skolorna på gymnasienivå skrevs, att skolornas verksamhet i huvudsak var jämförbar med den allmänna gymnasieskolans.

Betyder det att regeringen nu har ändrat uppfattning, att regeringen nu har satt sig in i hur dessa skolor faktiskt arbetar, att man t. ex. upptäckt att samskolan är en Montessoriskola?

Formuleringen antyder vidare att regeringen strikt skulle följa kriterierna för statsbidrag till fristående skolor. Men så är ju inte fallet.

Vi i folkpartiet, som förespråkar en generös attityd till de fristående skolorna, välkomnar emellertid regeringens avsteg, t. ex. när det gäller statsbidrag till kristna skolor. Men varför kan inte denna generösa inställning få gälla också högre samskolan och Sigrid Rudebecks gymnasium?

Det finns en skola till som är aktuell, Höglandsskolan i Stockholm. Denna skola har fått förord för statsbidrag från skolstyrelsen i Stockholm och från skolöverstyrelsen. Men fortfarande dröjer beskedet från regeringen. Varför förhalas beslutet? Höglandsskolan behöver tid för att kunna planera.

Statsrådet aviserar att 1987 års budgetproposition kommer att innehålla åtgärder för att öka valfriheten i skolan. Detta ämne intresserar miljoner föräldrar, så något borde utbildningsministern kunna avslöja nu. Kommer t. ex. föräldrarna att kunna välja skola inom kommunen, som folkpartiet har föreslagit?

Sammanfattningsvis vill jag be utbildningsministern att komplettera svaret på följande punkter.

1. Är det rimligt att endast föräldrar som kan betala terminsavgifter skall kunna välja skola för sina barn?
2. Har regeringen nu ändrat uppfattning om verksamheten vid Sigrید Rudebecks gymnasium och högre samskolan i Göteborg, så att de kan komma i fråga för statsbidrag?
3. Kommer regeringen att ge föräldrarna möjlighet att välja grundskola inom kommunen?

Anf. 24 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag har väldigt svårt att förstå hur Ylva Annerstedt kan säga att vi fördömer de privata skolorna. Varken i mitt anförande eller i det anförande av statsministern som återopades finns det tacksägning för sådana påståenden. De två skolor i Göteborg som Ylva Annerstedt har nämnt särskilt fördömer vi inte alls, utan vi har tyckt att det vore rimligt att dessa skolor blev tillgängliga för alla elever i Göteborg, utan hänsyn till om föräldrarna är beredda att betala terminsavgift eller inte.

Det är en egendomlig slutsats som Ylva Annerstedt kommer till. Hon frågar: Är det rimligt att föräldrar skall få välja skola för sina barn enbart om de har råd att betala? Nej, jag tycker inte det är rimligt. Det är också skälet till att vi har ansett att de två skolor som Ylva Annerstedt har nämnt borde inordnas i det kommunala skolväsendet i Göteborg och såsom övriga gymnasiala skolor finansieras genom kommunen och genom statsbidrag. För dessa skolor skulle statsbidraget i så fall bli högre än det som nu utgår. Naturligtvis skulle kommunens utgifter öka, men i gengäld skulle föräldrarnas terminsavgifter bortfalla.

Det är mycket tänkbart att dessa skolor har åtskilliga pedagogiskt värdefulla särdrag. Om dessa är mer omfattande än de som finns i skolorna inom det allmänna skolväsendet kan jag inte avgöra. Men jag tycker det vore önskvärt att de elever som går i de skolor Ylva Annerstedt återopar slapp betala terminsavgifter. Det är själva grunden till att vi anser att dessa skolor bör inordnas i det kommunala skolväsendet. De skall då gärna fortsätta med sina speciella pedagogiska principer, men de bör rekrytera elever utan hänsyn till föräldrarnas inkomst.

Jag finner det ytterligt anmärkningsvärt att Ylva Annerstedt beskyller regeringen för att ha den uppfattningen att bara den som har pengar skall ha valfrihet i fråga om barnens studier, när regeringen i verkligheten inte har det minsta emot att en överenskommelse träffas mellan skolornas nuvarande ägare och kommunerna om inrangering i det kommunala skolväsendet och därefter avveckling av terminsavgifterna. Jag vill tillägga att även om terminsavgifterna i dessa skolor är låga – det rör sig om en årsavgift på 2 800 kr. – är de naturligtvis tillräckligt höga för att det skall bli ett urval av föräldrar som vill sända dit sina barn.

När det sedan gäller frågan om Höglandsskolan i Stockholm, som Ylva Annerstedt också nämner, är den frågan alltjämt föremål för prövning. Problemet är ju att skolan för ett antal år sedan upphörde och inordnades i Stockholms skolväsende. Sedan har antalet elever i de närliggande bostadsområdena sjunkit, och skolan används nu – såvitt jag vet – endast för elever på låg- och mellanstadierna. Gymnasisterna i den här delen av staden får

bege sig till andra skolor i närheten. Bl. a. bildar de en del av elevunderlaget i Spånga gymnasium, som knappast skulle kunna fortsätta om vi återupprättade ett gymnasium lika nära Spångagymnasiet som Höglandsskolan ligger.

Samma problem finns överallt ute i landet, men de har då mycket större proportioner än Höglandsskolans och Spånga gymnasiums problem. Vi ser många exempel på att en kommun till varje pris vill ha ett gymnasium – en önskan som är mycket begriplig – men att detta icke kan medges därför att elevunderlaget därmed skulle ryckas undån för gymnasieskolan i en angränsande kommun. I sådana fall är det ofta många mil mellan skolorna, och problemen för eleverna där är ofantligt mycket större än de är för elever i Bromma, om de får ta tunnelbanan till en närbelägen skola.

När Ylva Annerstedt frågar om det bara är kristna skolor som vi gör undantag för, så vill jag svara att det är en fråga som innehåller ett felaktigt påstående. På gymnasienivå har vi nämligen inga skolor med statsbidrag som drivs på religiös grund. Däremot har vi medgivit att ett antal skolor på grundskolenivå, som drivs på konfessionell grund, får fortsätta. Det är en annan sak. Det är fråga om skolpliktiga elever som måste ha skolgång. Enligt Europarådets regler skall man ta stor hänsyn till föräldrarnas önskan i sådana fall, och det har vi gjort. Gymnasieskolan däremot är en frivillig skolform, och där råder ingen skolplikt.

Anf. 25 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Utbildningsministern säger att regeringen inte fördömer de föräldrar som väljer en annan skolform för sina barn, en skolform av typ Sigrud Rudebecks gymnasium, Höglandsskolan, Montessoriskolan eller vad det kan vara fråga om. Man gör det emellertid omöjligt för dessa föräldrar att i realiteten välja.

Utbildningsministern säger vidare att regeringens agerande innebär att dessa skolor skall bli tillgängliga för alla genom att inordnas i kommunens skolsystem. Det finns ett mycket enkelt sätt att göra dessa skolor tillgängliga för alla och att därtill ge dem möjligheter att arbeta utifrån sina egna förutsättningar, nämligen att ge dem så ordentligt tilltagna statsbidrag att de inte behöver begära terminsavgifter av föräldrarna. Det är ganska rimligt att en väl fungerande skola får statsbidrag för de elever som går där. Om man inordnar dessa skolor i kommunens reguljära system med allt vad det innebär av byråkrati och beslutsfattande utifrån leder det till att man tar bort själva grunden för skolornas sätt att arbeta. Det kan väl ändå inte vara avsikten att väl fungerande skolor skall slås sönder?

Här har vi exempel på sådana skolor. De två skolorna i Göteborg och Höglandsskolan i Stockholm var mycket väl fungerande skolor, men regeringen har med sina åtgärder gjort det omöjligt för dem att fortsätta verksamheten.

Nu säger utbildningsministern att Höglandsskolan är föremål för ytterligare bedömning. Där är man emellertid beredd att starta verksamheten igen när beskedet om statsbidrag kommer. Man bedriver nämligen en skolverksamhet av helt annan typ än i de gymnasier och grundskolor som finns ruikt omkring. Höglandsskolan är en vertikal skola. Ingen annanstans i Stockholm har vi en skola av den typen. De föräldrar som önskar att deras barn skall gå i

en sådan skola borde ha rätt att låta dem göra det.

Utbildningsministern säger vidare att man tagit stor hänsyn till föräldrarnas önskemål när man sagt ja till skolor på konfessionell grund i grundskolan. Jag anser faktiskt att man borde ta hänsyn till föräldrarnas önskemål också när det gäller utbildning på gymnasienivå, eftersom vi numera i praktiken har en näst intill tolvårig skolplikt.

Anf. 26 GÖRAN ALLMÉR (m):

Herr talman! Utbildningsministern fördömer inte fristående skolor – det sade han i sin replik till Ylva Annerstedt. Det är emellertid en mycket stor skillnad mellan att inte fördöma och att aktivt verka för ökad valfrihet.

Jag kan, herr talman, nästan helt instämma i vad Ylva Annerstedt sagt i sina anföranden. Vi moderater kan däremot inte instämma i utbildningsministerns uppfattning att fristående skolor skall få statsbidrag endast om de kan tillföra det allmänna skolväsendet något.

Är det inte så, herr utbildningsminister, att det väsentliga är att skolan ger eleven och dennes föräldrar ett alternativ? Det kan inte vara statsnyttan som är avgörande utan nyttan för den enskilde.

Anf. 27 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag trodde knappast att jag i en debatt om statsbidragssystemet till skolan skulle behöva svara på frågan vad som är skolans ändamål – om skolan är till för elevernas skull eller inte. Men det var ju innebörden i Göran Allmers sista fråga. De självklarheter som består i att vi försöker ordna ett skolväsen som innebär att elever utan hänsyn till föräldrainkomst, och i möjligaste mån även utan hänsyn till regionala skillnader, får en god och likvärdig utbildning trodde jag att det rädde enighet om. Det finns ingen anledning att beskylla den ene eller den andre för oförmåga att inse dessa grundläggande förhållanden.

Vad saken här gäller är i själva verket om staten utöver att ge bidrag till de skolor som kommunen har tagit ansvar för också skall ge bidrag till skolor som bedriver precis samma verksamhet och dessutom, som i Göteborgsfallet, tar ut särskilda avgifter av sina elever och därmed får en särprägel.

Jag vill också säga att det naturligtvis finns en skillnad mellan folkpartiet och moderaterna i det här avseendet. Jag har sett en artikel av Hugo Hegeland, där han uttalar sig om Göteborgsskolorna. Han säger att "vi" – han menar väl moderaterna – inte tror att det är nödvändigt att skapa kontakter över s. k. sociala gränser. Det är mycket möjligt att en sådan uppfattning finns. De sociala gränser som uppstår till följd av en låt vara blygsam avgift på ett par tusen kronor om året får man fritt ordna hur man önskar – men man får inte bidrag av staten till att hålla dessa gränser uppe.

Ylva Annerstedt påpekar att Högländsskolan är en vertikal skola. Ja, vertikal är praktiskt taget varje skola i glesbygd. Det finns faktiskt skolor med färre elever än vad Högländsskolan har. Vi har skolor där man inte ens kan ha en klass för varje årskurs utan måste sammanföra klasserna, så vad vertikaliteten beträffar är den faktiskt ingen nymodighet, skapad i en del av Stockholm.

Skolorna måste visa att de tillför någonting nytt av pedagogiskt värde.

någonting som kan användas också i det övriga skolväsendet. Detta tycker jag är ett rimligt krav.

Samskolan i Göteborg har t. ex gjort gällande att under 25 % av timmarna per vecka arbetar eleverna självständigt, utan att ha lärare som ledare. Här i riksdagen har det rests mycket starka invändningar mot oss när vi har velat under en tid behålla ett system där man reducerade ett antal lektioner per vecka i de fall klasserna var mycket små, 8–12 elever. Då var det fullständigt omöjligt att acceptera ett system som innebar en viss reduktion av timantalet per vecka, men nu kan Ylva Annerstedt, som också gått emot de s. k. timreduktionerna i andra sammanhang, utan vidare acceptera en skolform och föreslå statligt stöd till den, en skolform där 25 % av antalet timmar per vecka är studier utan lärares ledning.

Jag har ingenting emot experiment, men man bör övertyga skolstyrelsen i Göteborg om att sådana experiment är lämpliga.

Anf. 28 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Om jag inte är fel underrättad har det socialdemokratiska kommunalrådet Sören Mannheimer uppvaktat regeringen med en hemställan om att de två aktuella skolorna skulle få vara kvar. Därför tror jag att myndigheterna i Göteborg är informerade om vilken typ av undervisning som försiggår vid samskolan i Göteborg.

Utbildningsministern inledde med att säga att det är det allmännas uppgift att erbjuda god utbildning. Sedan tillade han: utan hänsyn till bostadsort och utan hänsyn till föräldrarnas inkomster. Man frestas fortsätta uppräknigen och säga: utan hänsyn till föräldrarnas åsikter. Det är ju precis så det förhåller sig i dag. Att föräldrarna har synpunkter på valet av utbildning för sina barn är en omöjlighet. I stället gör man det svårt för de alternativa skolorna att verka.

Utbildningsministern säger vidare att man inte vill medverka till en social skiktning i utbildningsväsendet. Nej, det vill inte vi i folkpartiet heller. De fristående skolorna i allmänhet har inte den profilen. Om vi studerar vilka yrken föräldrarna till eleverna vid de två Göteborgsskolorna har, finner vi att de flesta yrken är representerade. Även andra skolor har elever vilkas föräldrar har olika utbildning och olika yrken. De här skolorna är också angelägna om att ta hand om elever som har speciella problem. De har t. o. m. en speciell kvot i vad gäller intagning av elever med sociala problem.

När det gäller vertikala skolor säger utbildningsministern att det finns sådana på flera håll i glesbygden. Ja, men det gäller inte i Stockholm. Höglandsskolan var faktiskt den enda vertikala skolan i Stockholm, och den var dessutom en liten skola som föräldrarna valt för sina barn. Jag tycker att det skall väga mycket tungt att det är föräldrarnas åsikter som skall vara avgörande. Vi vet ju, och det visar också Sixten Marklunds utredning om de fristående skolorna, att det är de skolor som har samma mål som föräldrarna som uppvisar de allra bästa resultaten när det gäller inläringen och elevernas prestationer.

Min fråga kvarstår alltså: Vilka ytterligare friheter tänker regeringen ge föräldrarna i den budgetproposition som kommer till hösten? Vi har ännu inte sett att valfriheten utökats som man skulle kunna vänta sig.

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Om ökad valfrihet i skolan

*Om intagningen till
gymnasieskolan*

Anf. 29 GÖRAN ALLMÉR (m):

Herr talman! Utbildningsministern betonade i sitt svar på min fråga att skolväsendet skall vara till nytta för den enskilde eleven. I interpellationssvaret säger dock utbildningsministern, som intäkt för att inte bevilja statsbidrag till de aktuella skolorna i Göteborg, att dessa inte tillför det allmänna skolväsendet någonting nytt och att de därför inte skall ha statsbidrag. Men då är det väl ändå inte, herr utbildningsminister, den enskilde elevens intressen som man har tagit hänsyn till utan statsnyttans – det går det väl inte att komma ifrån.

Sedan något om Hugo Hegelands artikel, i vilken herr Hegeland tydligen har uttalat sig om social skiktning. Den diskussionen bör utbildningsministern föra med Hugo Hegeland och inte med mig. Jag har inte läst Hugo Hegelands artikel och kan alltså inte enbart på grundval av ett lösryckt citat gå i svaromål.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Svar på interpellation 1986/87:30 om intagningen till gymnasieskolan

Anf. 30 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Ylva Annerstedt har frågat vad jag tänker göra för att löftet i regeringsförklaringen om att bereda alla under 20 år plats i gymnasieskolan skall kunna uppfyllas. Hon hänvisar till en rapport tidigare i höstas från skolöverstyrelsen (SÖ) om att 5 000 16- och 17-åringar saknade gymnasieplats. Detta skulle motsvara 4 % av alla sökande i åldersgruppen, vilket skulle vara en försämring mot förra året, då 3,1 % var utan plats.

Ylva Annerstedt påminner också om folkpartiets partimotion vid förra riksmötet om ytterligare 4 000 platser och säger att med en sådan ökning skulle nästan alla som sökt ha fått en plats i gymnasieskolan.

Här vill jag först med helt färsk statistik göra klart att intagningsläget för ungdomar faktiskt inte är sämre i år än förra året. Jag skall sedan gå över till vad som konkret kan göras för att förbättra situationen och därmed uppfylla regeringsförklaringens löfte på det här området.

Jag har från SÖ inhämtat att det vid ett senare mättillfälle – den 15 september – inte var 5 000 utan 3 700 16- och 17-åringar som sökt men inte kommit in i gymnasieskolan. Det innebär 3,2 % av de sökande, alltså praktiskt taget samma andel som förra året.

Men vilka är då orsakerna till att vissa ungdomar inte kommer in i gymnasieskolan? Det finns flera orsaker, och jag tycker att det är viktigt att förutsättningslöst göra dem klara för sig i denna fråga, som så ofta debatterats här i kammaren.

Låt mig börja med årets situation. Trots att de sökande 16- och 17-åringarna utan gymnasieplats nu alltså är 3 700, skulle den ökning med 4 000 årselevplatser, som folkpartiet ville ha, ändå inte ha räckt till för att ge alla 16- och 17-åringar en plats. Skälen är åtminstone tre.

Eftersom det går åt tre årselevplatser för en intagningsplats på en treårig utbildning, två på en tvåårig osv., skulle de 4 000 årselevplatserna bara ha

räckt till ca 1 700 intagningsplatser. Dessa skulle vidare med bara liten och för övrigt rent teoretisk marginal ha räckt till för alla de 1 540 16- och 17-åringar som bara hade gjort ett enda val till gymnasieskolan. Det var alltså 1 500 av 3 700, eller fyra av tio bland dem som inte kom in, som bara kunde tänka sig att gå på en enda utbildning bland de hundratals linjer och specialkurser som erbjuds i gymnasieskolan direkt efter grundskolan! Härtill kommer slutligen problemet med vakanta platser, vilka blivit allt fler under de senare åren. Åtminstone en del av dessa är av den arten att de inte kan undvikas. Jag räknar samtidigt med att det nya, mer elevrelaterade statsbidragssystemet skall kunna bidra till en mer rationell organisation.

När jag kallade marginalen för rent teoretisk syftade jag på att de elevantal vi här talar om gäller för hela riket. I detta ligger flera problem, när det gäller de enskilda elevernas situation. Jag skall här bara ta upp ett par ytterlighets-exempel.

Ca 120 av de drygt 1 500 16- och 17-åringarna, som bara hade ett val till gymnasieskolan, hade gjort så udda val att de – räknat över hela riket – aldrig hade kunnat bilda en enda klass av minsta tillåtna storlek, nämligen åtta elever. Denna grupp ungdomar skulle alltså inte kunna få sina val tillgodosedda, ens om de vore beredda att resa över halva Sverige till en skola!

Det är givetvis lättare att starta klasser i populärare utbildningar, t. ex. till frisör eller kosmetolog. Vi kan dock inte räkna med att det tusentals ungdomar som har valt dessa utbildningar i första hand skulle fördela sig så jämnt över landets gymnasieskolor, att de kunde fylla drygt 60 klasser jämnt upp med praktiskt taget 16 elever i varje. Vi måste anta en stor resebenägenhet hos de sökande för att inte en del klasser skulle bli sämre fyllda. Vakanser skulle uppstå, och totalt skulle det behövas fler klasser – med ökade kostnader som följd, bara för dessa två utbildningar.

Jag vill betona att jag med mina exempel bara försökt belysa det omöjliga i att tillgodose varje enskild individs önskemål. Jag har inte avsett att gå in i de bedömningar som i vanlig ordning skall göras på olika nivåer av lämpligt utbildningsutbud i förhållande till arbetsmarknaden. Till den frågan vill jag återkomma.

Sammanfattningsvis har vi med gymnasieskolans mycket breda utbud i vissa fall stora problem att anpassa antalet intagningsklasser till elevernas sökande. Det finns ingen universalmetod för att komma till rätta med dessa problem.

En viktig slutsats som jag för min del vill dra är att debatten om intagningen till gymnasieskolan hittills kanske väl mycket har förts i rena siffertermer. Som jag ser det gäller frågan mer elevernas val och – främst – utbildningens innehåll. Detta håller vi också som bäst på med att analysera i beredningen av förslagen om en förändrad yrkesutbildning. Det är enligt min mening på det området som vi har mest att göra.

För mig blir den naturliga början att söka korta köerna till gymnasieskolan där de är längst. Längst är köerna till ett antal yrkesutbildningar. För något är sedan fick hela 93 % av dem som sökte till en tre- eller fyraårig linje sina val tillgodosedda, medan det bara var en mindre andel, nämligen 79 %, av dem som sökte till en yrkesutbildning som kom in på den valda studievägen.

I årets intagning kan detta belysas med siffror från t. ex. el-teleteknisk och

livsmedelsteknisk linje, där totalt inemot 1 000 ungdomar under 20 år stod utan plats. Samtidigt var det bara litet över 250 ungdomar i samma åldersgrupp som blev utan plats på någon av de fem tre- och fyraåriga linjerna.

Denna bild är inte ny för året utan tvärtom typisk för de senaste 10–15 åren. Försöken att anpassa utbudet efter elevernas val har gått betydligt trögare på det yrkesinriktade området än på det teoretiska. Jag anser att detta är särskilt olyckligt, eftersom de elever som väljer en yrkesinriktad studieväg oftare har sitt val som det enda tänkbara och realistiska än de av deras kamrater som väljer bland de teoretiska utbildningarna, som det ju dessutom är mycket lättare att komma in på.

Särskilt när det gäller de yrkesinriktade studievägarna spelar kommunernas vilja och möjligheter att starta utbildning en stor roll. Jag avser därför att med det snaraste ta upp frågan om en utbyggnad av vissa yrkesutbildningar med företrädare för skolhuvudmännen, såväl de primärkommunala som de landstingskommunala. På de senares område är vårdlinjen av särskilt intresse med hänsyn till elevernas val. Över 15 % av dem som är under 20 år och sökt till den linjen har inte kommit in.

Jag lägger också en särskild vikt vid diskussioner om att bygga ut yrkesutbildningen på sådana områden där gymnasieskolan aktivt kan bidra till en önskvärd regional utveckling och balans på arbetsmarknaden. Utbildning på gymnasial nivå har enligt allt fler bedömare börjat ses som en mycket viktig lokaliseringsfaktor. Tillgång till välutbildad arbetskraft är ett primärt behov hos industrin.

Om vi kan nå fram längs de vägar som jag här har visat på, når vi ett *dubbelt mål* – till gagn för både eleverna själva och en god regional utveckling.

Anf. 31 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Först ett tack till utbildningsministern för svaret, som visserligen redovisar tänkta initiativ för hur man på sikt skall kunna förbättra gymnascintagningen, men inte ger något svar på hur de 3 700 ungdomar som just nu står utan gymnasieplats skall få sin utbildning.

Även om den senaste statistiken är glädjande så till vida att det inte är 5 000 utan 3 700 som är utan gymnasieplats, kvarstår det faktum att situationen inte är ett dugg bättre i år än förra året. Jag inser väl att det inte finns någon universalmetod för att tillförsäkra alla elever en gymnasieplats, likaså att somliga val kan vara så udda eller specifika att de inte med rimliga insatser går att tillfredsställa. Men med fler platser till förfogande kan man uppenbarligen ge fler elever plats i gymnasieskolan.

Utbildningsministern raljerar en smula över att folkpartiets förslag om ytterligare 4 000 platser ändock inte skulle ha räckt till. Vi grundade vårt ställningstagande på skolöverstyrelsens beräkningar, de mest tillförlitliga beräkningar som är tillgängliga under allmänna motionstiden. SÖ:s bedömning var uppenbart i underkant, men regeringen har tydligen missbedömt situationen ännu mer. Utbildningsministern kunde ändå kosta på sig erkännandet att med vårt förslag hade faktiskt ytterligare 1 700 elever kommit in i gymnasieskolan. Det är farligt att låta det bästa bli det godas fiende. Med utgångspunkt i vårt förslag och med en vilja till flexibilitet hade

kanske de flesta elever kunnat få sin gymnasieplats nu.

Utbildningsministern talar om att debatten om gymnasieintagningen mer borde handla om utbildningens innehåll. Jag håller med om att det är en mycket viktig fråga, men för de elever som blev utan gymnasieplats är det ändå viktigast att först komma in. Statsrådet säger vidare att "bara" drygt 250 ungdomar blev utan plats på de tre- och fyraåriga linjerna. Det är dock 250 ungdomar som uppenbarligen är beredda till längre utbildning av något slag – högskolestudier eller någon av gymnasieskolans påbyggnadslinjer – med allt vad det innebär av goda samhällsinsatser.

Statsrådet tar också upp frågan om utbyggnad av vissa yrkesutbildningar. Med tanke på de goda resultat som alltid visats vid lärlingsutbildning förutsätter jag att statsrådet menar att utbyggnadsåtgärderna också skall gälla denna utbildning.

De åtgärder som svaret redovisar är alla åtgärder på lång sikt, som är naturliga i ett normalt utvecklingsarbete i utbildningsväsendet. Regeringsförklaringen brukar, om inte annat anges, avse den närmaste tiden. Med tanke på att socialdemokraterna sagt samma sak i två tidigare regeringsförklaringar måste vi få besked.

När är det egentligen som alla under 20 år skall få plats i gymnasieskolan?

Vilka snabba insatser tänker utbildningsministern göra för att förbättra läget?

Ingår lärlingsutbildningen i den grupp av yrkesutbildningar som utbildningsministern vill bygga ut?

Anf. 32 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag vill på frågan om lärlingsutbildningen och den företagsförlagda utbildningen helt kort svara att det är ett ämne som bör behandlas i samband med den reformering av den yrkesinriktade delen av gymnasieskolan som vi förutser skall komma att ske.

När det gäller hela antalet platser i gymnasieskolan bereder vi nu det förslag som skolöverstyrelsen har lagt fram och återkommer med förslag till riksdagen i budgetpropositionen.

Jag vill också poängtera att jag ingalunda avsett att ironisera över det förslag om ytterligare 4 000 årscelevplatser som folkpartiet motionerat om. Jag har tvärtom påpekat att det – om det blivit riksdagens beslut – hade kunnat ge plats åt ytterligare ett antal elever, dock inte 4 000 som man kanske kan tro när man läser förslaget.

Anf. 33 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Det faktum att vi varje år har ungefär samma debatt här om gymnasieintagningarna måste väl ändå ge regeringen en fingervisning om att man beräknar antalet intagningsplatser alldeles för snävt. Så sent som i maj hade vi en debatt om intagningsplatserna i Stockholms län. Då förekom uppgifter i pressen om att mellan 1 000 och 2 000 elever skulle stå utan plats om man skulle döma efter de preliminära intagningarna. Nu vet vi att det för Stockholms del faktiskt är 1 000 av de allra yngsta ungdomarna, dvs. 16-åringarna, som står utan gymnasieplats, oräknat de äldre för att inte tala om 20-åringarna. Om regeringen hade gjort någonting under de månader

som stod till buds, eller genast i maj när man fick beskedet, hade många av dessa elever faktiskt haft en plats i gymnasieskolan i dag. Det är viktigt att just de allra yngsta med detsamma slussas in i utbildning, så att de inte hamnar utanför utbildningssystemet. Vi vet ju ändå att de direkta övergångarna är de bästa för eleverna, eftersom de allra yngsta har svårt att få lämplig sysselsättning i väntan på utbildning.

Alla de utfästelser som gjorts i olika regeringsdeklarationer har alltså bara varit tomma löften – man säger att man skall ta initiativ, att man skall ta upp överläggningar, men ännu har man ingenting gjort.

När det gäller de vårdutbildningar som utbildningsministern tar upp har jag under den korta tid som stått till buds, dvs. helgen, inte haft möjlighet att skaffa mig ytterligare uppgifter. Men jag vill ändå säga att det är oerhört alarmerande att 15 % av de sökande inte har fått plats samtidigt som sjukvården ropar efter personal. Detta kan inte vara någon situation som har uppkommit just nu. Det skulle vara intressant om utbildningsministern utvecklade det litet närmare.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Svar på interpellation 1986/87:14 om beredskapsplaneringen för hälso- och sjukvården i krig

Anf. 34 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Gunnar Biörck i Värmdö har bett mig redogöra för min bedömning av beredskapsläget i fråga om hälso- och sjukvården i krig. Mitt svar lämnas efter samråd med socialministern.

Hälso- och sjukvården i krig bör ses som ett sammanhängande system med civila och militära delar. Huvuddelen utgörs av den civila hälso- och sjukvården som omställts för krig. Den militära sjukvårdsorganisationen kompletterar den civila främst avseende akut omhändertagande och transporter.

I 1982 års försvarsbeslut uppmärksammades hälso- och sjukvården som en av de svagaste länkarna i totalförsvaret, främst mot bakgrund av den otillfredsställande beredskapen vad gäller försörjning med sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär. I försvarsbeslutet preciserades den långsiktiga inriktningen av hälso- och sjukvården i krig. Därvid prioriterades åtgärder för att tillgodose krigsbehovet av sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär samt läkemedel och utbildning. I försvarsbeslutet angavs vidare några områden där underlaget inte var tillräckligt för att bedöma den långsiktiga inriktningen. Dessa områden var sjukvårdens skydd, sjuktransporter samt utnyttjande av hälso- och sjukvårdspersonal i krig. Ekonomiska resurser avdelades i 1982 års försvarsbeslut förutom till försvarsmakten till socialstyrelsen avseende den civila hälso- och sjukvårdens beredskap i krig.

Sedan år 1982 har åtgärder vidtagits för att förbättra sjukvårdsberedskapen, bl. a. genom omorganisering och modernisering av stora delar av de militära sjukvårds- och sjuktransportresurserna och genom utökad lagring av sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär. Genomförandet av 1982 års

försvarsbeslut har försenats i vissa delar.

Den nu sittande försvarskommittén, 1984 års försvarskommitté, har funnit skäl att särskilt uppmärksamma behoven av förbättringar inom vissa områden av den civila delen av totalförsvaret. Dit hör hälso- och sjukvården, telekommunikationerna och elförsörjningen.

I de anvisningar för det civila totalförsvarets programplanering som regeringen lämnade i februari 1986 har regeringen betonat behovet av förbättringar inom hälso- och sjukvården i krig.

Enligt min mening måste vi ha ett starkt och allsidigt sammansatt totalförsvaret. Vi måste vara beredda att möta angrepp med militära medel, men vi måste samtidigt kunna klara försörjning, kunna ge skydd åt civilbefolkning, upprätthålla viktiga samhällsfunktioner som transporter, energiförsörjning och produktion men även och inte minst ha en väl fungerande sjukvård i krig. Sjukvårdsfrågorna får inte ha en sekundär roll i beredskapsplaneringen.

Socialstyrelsen och överbefälhavaren har till regeringen överlämnat programplan m. m. för funktionen hälso- och sjukvård i krig. Detta material övervägs nu både av försvarskommittén och inom regeringskansliet.

Som jag nämnde tidigare har både försvarskommittén och regeringen i sina anvisningar framhållit behovet av förbättringar inom hälso- och sjukvården i krig. Jag utgår från att försvarskommittén i sitt slutbetänkande i december i år kommer att lämna förslag till lämpliga åtgärder för att förbättra beredskapen på detta område.

Hälso- och sjukvården i krig kommer att bli en av de viktiga frågorna i 1987 års försvarsbeslut.

Anf. 35 GUNNAR BJÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Tillåt mig att tacka försvarsministern för svaret på min interpellation.

Jag hade utbett mig en redogörelse för försvarsministerns bedömning av läget för hälso- och sjukvården i landet om vi skulle drabbas av ett krig inom de närmaste åren och därvid även bett honom att redovisa sina ambitioner att snarast möjligt tillgodose de stora brister som gång på gång påvisats på detta område. Samtidigt som försvarsministern framhåller att både regeringen och försvarskommittén är medvetna om de fortsättningsvis bestående svagheter och bristerna i fråga om våra resurser att tillgodose sjukvården under krigsförhållanden, tycks försvarsministern inte vara beredd att agera förrän försvarskommittén lämnat sitt slutbetänkande och – förmodar jag – regering och riksdag under nästa år fattat ett nytt, övergripande försvarsbeslut. Samtidigt som jag har en viss förståelse för detta måste jag emellertid också beklaga den ytterligare fördröjning av en under alla omständigheter ofrånkomlig uppbyggnad av nödvändiga materiella resurser, som detta innebär. Socialstyrelsens programplan 1987–1992 är – liksom de tidigare – en skakande läsning. Den redovisar ett faktiskt årligt medelsbehov för oundgängliga investeringar och åtgärder som är mer än dubbelt så stort som den ram regeringen angivit för programplaneringen.

Herr talman! Det är inte av okynne som jag riktat denna interpellation till försvarsminister Roine Carlsson. 1982 hade jag anledning att vid två tillfällen

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Om beredskapsplaneringen för hälso- och sjukvården i krig

diskutera hithörande problem med dåvarande statsrådet Ahrland, och 1983 resp. 1984 blev det statsrådet Sigurdsens tur. Damerna hade tyvärr inte mycket substantiellt att komma med. Statsrådet Sigurdsen menade 1984 att de påtalade bristerna i socialstyrelsens dåvarande programplan borde kunna vara avhjälpna 1987. Dit är det nu knappt två månader. Den nu föreliggande ambitiösa programplanen ger inga hållpunkter för att så skulle bli fallet. Sådana växlar har försvarsministern nu i varje fall aktat sig för att utställa.

Jag är tacksam för att försvarsministern inte, som en av sina företrädare, lämnat över min interpellation till någon socialminister utan svarat själv. Det känns liksom riktigare så. För 50 år sedan fick jag min första militära utbildning i Karlskrona och fyra år senare kunde jag, en vecka efter inryckningen som värnpliktig läkare vid Sjömanskåren där, under sjukmönstringen höra en röst i radion som meddelade att främmande trupper under natten besatt Danmark och landstigit i Norge. Det föll därefter på min lott att som ensam läkare ansvara för den militära och civila sjukvården inom ett område på 4 kvadratmil fastland och öar kring den numera så välbekanta Gåsefjärden. Jag har med rörelse konstaterat i rullan att försvaret fortfarande räknar med mina tjänster, om så skulle erfordras. Det är bl. a. därför jag så envist bevakar detta område i riksdagen. Inte bara de sjuka och skadade utan lika mycket de som förväntas skola ta hand om dem kan begära att rimliga resurser ställs till förfogande.

1980, för sex och ett halvt år sedan, hoppades en av försvarsministerns företrädare, Eric Krönmark, att de materiella bristerna i sjukvårdsberedskapen skulle vara undanröjda inom mindre än fem år. 1982 – när RRV uttalat att den dåvarande programplanen visade "en skrämmande bild av brister" – trodde den dåvarande sjukvårdsministern, Karin Ahrland, att man skulle kunna komplettera befintliga brister om det blev krig. Sanningen är förstås att det då i allmänhet är för sent. Statsrådet Sigurdsen uppgav året därpå att "mycket återstår att göra", men väntade på en ny utredning som skulle bli klar i juni 1983. Året därpå (1984) ansåg statsrådet Sigurdsen att bristerna skulle kunna vara avhjälpna vid periodens slut, dvs. från nu räknat nästa år. Om vi ser efter i socialstyrelsens senaste programplan för 1987–1992, så finner vi att "endast en mindre del av läkemedelsbehovet för den tillkommande krigsfallbelastningen finns för närvarande anskaffad". Så är det med den saken, och så är det med nästan alla andra områden av sjukvårdsberedskapen i krig. Sanningen är att om man har en total budgettram, så ökar driftskostnaderna oavbrutet på investeringsdelens bekostnad. Det är nog ett understatement när försvarsministern i sitt svar säger att genomförandet av 1982 års försvarsbeslut på detta område "har försenats i vissa delar".

Herr talman! Statsråden Ahrland och Sigurdsen besvarades måhända av konstitutionella begränsningar. Sådana borde inte behöva besvara försvarsministern, som på ett förtroendeinlagande sätt följt arméns krigsförbandsövningar. Tidigare kontakter med Roine Carlsson har gett mig intrycket att han är karl för sin hatt. Och detta borde vara särskilt uttalat om den – som vi sett på bilderna – är av stål.

För snart fem år sedan anmodade jag den dåvarande sjukvårdsministern att "ta befälet", men det ville hon inte. Jag tillåter mig att på nytt rikta samma uppmaning nu till Roine Carlsson: Skrivborden tyngs av havererade

programplaner. Ta tag i den senaste och förvandla den till materiel och – utbildad – personal *omgående* och inte vid eller efter programperiodens slut.

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Om beredskapsplaneringen för hälso- och sjukvården i krig

Anf. 36 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det här är en mycket angelägen interpellation, och jag tycker att det är bra att detta kommer upp till diskussion före den stora försvarsdebatten till våren.

Det är mer än tio år sedan de ansvariga för hälso- och sjukvården i krig slog larm om dessa förhållanden. Det var redan då ett gammalt problem. Socialstyrelsen sade inför 1977 års försvarsbeslut att resurserna var otillräckliga, att läget var katastrofalt och att någonting måste göras ganska snabbt.

Vi har ju hört här hur Gunnar Björck i Värmdö redogjort för vad som hänt under 1980-talet, och man kan säga att det helt enkelt är katastrofalt. Det är inte bara fråga om en sådan enkel sak som engångsförpackningar för sjukvårdsmateriel, som det talas om i interpellationssvaret. Det är i och för sig illa nog att man inom t. ex. civilförsvaret bytt ut gammal sjukvårdsmateriel som kan steriliseras och användas på nytt mot engångsförpackningar. Om det ändå vore så enkelt. Detta är katastrofalt i och för sig, men det är en mycket liten del av problemet.

Socialstyrelsen har med hjälp av konsulter låtit utreda vad som skulle kunna hända vid våra stora sjukhus såsom Akademiska i Uppsala, Södersjukhuset och Karolinska här i Stockholm i händelse av krig. Jag talar då om ett konventionellt krigsfall och inte om kärnvapenkrig. Då har vi kanske inte anledning att diskutera vare sig det ena eller det andra. Utredningarna har visat att man kanske inte skulle kunna utföra någonting alls vid dessa stora sjukhus eller att sjukhusen i mycket ringa grad skulle komma att fungera. Där finns inga säkra utrymmen. Där finns inte tillräckliga reservaggregat för att tillhandahålla elektrisk ström. Sjukhusen ligger öppet i stora koncentrationer, och det är lätt att slå ut dem.

Man kan ju fråga sig hur det skulle se ut efter en veckas strider med bekämpning av civilbefolkningen i våra storstäder. Svårt sårade civila människor och soldater från fältsjukhusen blir liggande på uppsamlingsplatser vid transportvägarna, och ingen kan ta dem vare sig fram eller tillbaka. Hur länge tror man att den s. k. försvarsviljan under sådana förhållanden skall kunna upprätthållas i landet?

Det talas här om programplaner, och det kan vara intressant att påminna om att anslagen till det militära försvaret för ett budgetår för närvarande ligger på ca 23 miljarder, dvs. 2 300 milj. kr. Anslagen för beredskap och åtgärder inom hälso- och sjukvården i krig ligger i det lägsta alternativet under 100 miljoner, i ett högre alternativ ungefär vid det dubbla, som här har sagts, nämligen några tiotal miljoner över 100 milj. kr. Relationen är alltså 2 300 miljoner för de militära systemen och omkring 100 miljoner för upprätthållande av beredskapen för hälso- och sjukvård i krig.

Detta hindrar dock inte att försvarsminister efter försvarsminister stiger fram och läser upp den mening där det sägs att vi skall ha ett starkt och allsidigt sammansatt totalförsvär. Den meningen skrivs år efter år ned av era rådgivare, läses upp och tas in i propositioner och i andra texter.

Det är faktiskt en ynkedom att ni inte tar itu med den här frågan på ett

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Om beredskapsplaneringen för hälso- och sjukvården i krig

seriöst sätt. Beredskapen för hälso- och sjukvården kommer inte att fungera och inte heller det militära försvaret kommer att fungera, om inte en lösning kommer till stånd.

Jag vill vidare ställa en följdfråga till försvarsministern om de medel som redan är anslagna. I 1982 års försvarsbeslut anslogs några mindre summor för en förbättring på det aktuella området. På grund av konflikter mellan Landstingsförbundet, dvs. landstingskommunerna, och staten om vem som har ansvaret för att sätta i rörelse de miljoner som man trots allt har fått och göra något på detta område ligger t. o. m. dessa medel outnyttjade. Det är väl detta som åsyftas med uttalandet om att 1982 års försvarsbeslut har försenats i vissa delar. Tänker försvarsministern och regeringen i övrigt göra något åt det här förhållandet? Den frågan berör ju det gamla försvarsbeslutet och borde därför kunna besvaras i dag.

Anf. 37 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Som jag redan har sagt övervägs socialstyrelsens programplan av försvarskommittén och inom regeringskansliet. Jag har sagt att sjukvårdsfrågorna inte får spela en sekundär roll i beredskapsplaneringen. Jag har vidare sagt att hälso- och sjukvården i krig kommer att bli en av de viktiga frågorna i 1987 års försvarsbeslut. Gunnar Biörck i Värmdö får tills vidare nöja sig med detta uttalande. Jag är således inte beredd att mera i detalj gå in på de frågor som Gunnar Biörck har väckt, så länge som det aktuella arbetet pågår inom försvarskommittén och regeringskansliet.

Till Oswald Söderqvist vill jag säga att det är landstingen som i krig skall svara för verksamheten inom hälso- och sjukvården. Jag är övertygad om att landstingshuvudmännen redan i fred känner ett starkt ansvar för denna uppgift och är beredda att sköta den på bästa sätt. Det finns ingen anledning att se tillbaka och kritisera den långa tid som det tagit att komma i gång med landstingens beredskapsplanering. Vi bör i stället se framåt och sträva efter ett förbättrat klimat för samarbetet mellan stat och landsting.

Anf. 38 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag håller visst med om det. Men det är faktiskt så att några tiotal miljoner i denna utpräglade bristsituation har blivit liggande därför att stat och landsting inte har kunnat komma överens om hur arbetet skall sättas i gång. Om detta upprepas i samband med det nya försvarsbeslutet, så att det inte blir klart vem som har ansvaret för att åtgärder som faktiskt har beslutats här i riksdagen vidtas, kommer vi aldrig ut ur det bottenläge som vi här har talat om.

Det gäller här en detaljfråga, som jag egentligen tycker inte är så viktig i detta sammanhang, men den visar ändå något av den nonchalans som trots vackra ord visas när man kommer fram till de reella besluten.

Anf. 39 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag får acceptera att försvarsministern vilar på hanen tills försvarsutskottet och riksdagen i vår tar ställning till den totala försvarsplaneringen. Jag räknar med att försvarsministern – som framgår av hans uttalande i interpellationssvaret – kommer att göra allt vad han kan för att stötta upp

sjukvårdens berättigade del i totalförsvaret.

Men jag kan inte underlåta att ansluta mig till vad Oswald Söderqvist här har antytt, nämligen att det finns en bristande vilja från landstingssidan att leva upp till de förväntningar som rollfördelningen mellan stat och landsting numera på sjukvårdens sida egentligen motiverar. Om jag inte minns alldeles fel har Landstingsförbundet i sådana här sammanhang hänvisat till begränsningskungörelsen. Jag tror att det behövs ganska mycket handfast övertalning från regeringssidan för att förmå landstingen att leva upp till det ansvar som de så att säga har arbetat sig fram till att få.

Anf. 40 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Jag vill till Oswald Söderqvist säga att det finns en ekonomisk ram på 115 milj. kr. Hittills har det tecknats avtal i 22 landsting för 104 milj. kr. Jag tror inte att man av de summorna kan dra slutsatsen att ingenting görs på det här området.

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Meddelande om svar på interpellation 1986/87:48

Anf. 41 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Med hänvisning till riksdagsordningen 6:1 får jag meddela att jag, på grund av att Pär Granstedt inte har möjlighet att infinna sig i kammaren i dag, inte inom den föreskrivna tiden fyra veckor kommer att besvara hans interpellation om försvarsindustrins beroende av militära beställningar. Jag har för avsikt att besvara interpellationen måndagen den 15 december kl. 12.

10 § Svar på interpellation 1986/87:11 om iakttagande i Turkiet av konventionen om mänskliga rättigheter, m. m.

Anf. 42 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Hans Göran Franck har ställt följande frågor till mig:

1. Har några demokratiska framsteg gjorts efter det att Sverige och andra länder återkallade anmälan mot Turkiet i Europarådet?
2. I vilka avseenden bryter Turkiet mot Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna?
3. Vilka åtgärder kommer regeringen att vidta för att Turkiet skall uppfylla Europarådets stadga och Europakonventionen om mänskliga rättigheter?

Jag kunde för ett år sedan som svar på en fråga av Hans Göran Franck om utvecklingen i Turkiet sammanfattningsvis konstatera att framsteg gjorts i demokratiseringsprocessen samtidigt som väsentliga inskränkningar i de demokratiska fri- och rättigheterna kvarstod.

Under de månader som därefter gått har ytterligare steg i demokratisk riktning tagits samtidigt som mycket ännu återstår att göra innan Turkiet kan kallas en fullvärdig demokrati.

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Meddelande om interpellationssvar

Om iakttagande i Turkiet av konventionen om mänskliga rättigheter, m. m.

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

*Om iakttagande i
Turkiet av konventionen
om mänskliga rättig-
heter, m. m.*

Debatten i det turkiska parlamentet får betecknas som fri och livlig. Detta gäller också debatten i massmedia. I praktiken förefaller det i dag vara få journalister som känner sig förhindrade att framföra kritik av aktuella förhållanden av rädsla för åtal. Samtidigt kvarstår för såväl journalister som andra förbudet att diskutera de förhållanden som ledde fram till militärinterventionen år 1980. Inte heller får militärstyret under åren 1980–1983 kritiseras. Det återstår således mycket, herr talman, innan fullständig pressfrihet råder i Turkiet.

De fyllnadsval till parlamentet som hölls i slutet av september i år genomfördes med deltagande av samtliga demokratiska partier. Valen visade att den politiska oppositionen och turkiska massmedia på ett verksamt sätt kan driva på utvecklingen. Valets negativa sida bestod i att de båda framstående tidigare politiska ledarna för det konservativa resp. det socialdemokratiska partiet visserligen deltog i valkampanjen men endast kunde göra detta genom att trotsa det tioåriga förbudet att delta i politisk verksamhet som militären ålade dem år 1982. Ett stort antal åtal har väckts mot dem båda för framträdanden under valkampanjen. Hur domstolarna kommer att ställa sig återstår att se. Mycket kvarstår därför, herr talman, att göra innan det demokratiska systemet har full funktionsduglighet.

Avvecklingen av undantagslagarna har fortsatt. Militära undantagslagar gäller för närvarande i 5 av 67 provinser, samtliga längs gränsen till Iran, Irak och Syrien. Civila undantagsregler gäller i ytterligare elva provinser, däribland Ankara och Istanbul. I gränsprovinserna förekommer fortfarande sammanstötningar mellan turkisk militär och polis och företrädare för etniska minoriteter. Den turkiska regeringen bör sträva efter att skapa sådana förhållanden i de östra delarna av landet att de olika etniska grupperna kan leva i fred, få del av den ekonomiska utvecklingen och bibehålla sina kulturella särdrag. En sådan utveckling kan inte främjas med våld. I augusti i år bombade det turkiska flygvapnet kurdiska byar i Irak. Detta skedde uppenbarligen med den irakiska regeringens medgivande.

Herr talman! Den svenska regeringen tar avstånd från alla aktioner som endast kan leda till en upptrappning av våldet mellan regeringen och kurdiska grupper.

Den uppmärksammade rättegången mot de 59 intellektuella som under-tecknat en petition om mänskliga rättigheter har avslutats med frikännande. Detsamma gäller rättegången mot Jchovas vittnen.

Däremot fortsätter rättegångarna mot den fackliga huvudorganisationen DISK och fredsförbundet. I DISK-rättegången kräver åklagaren inte längre dödsstraff utan fängelse på upp till 20 år. Antalet åtalade uppgår till drygt 800 personer. De senast häktade i rättegångarna mot fredsförbundet frisläpptes i början av mars. Genom att dessa rättegångar fortsätter har de utvecklats till något av en symbol över militärregimens åtgärder. Herr talman! Så länge de fackliga fri- och rättigheterna fortsätter att vara starkt inskränkta kan Turkiet inte räknas som en fullvärdig demokrati.

Även om det enligt flertalet både utländska och inhemska bedömare knappast längre förekommer systematisk tortyr döljer inte detta det faktum att tortyr och misshandel alltjämt tillgrips. I sin nyligen framlagda rapport drar Amnesty fram flera flagranta fall som inträffat under senare delen av år

1985. Även om man vidtagit åtgärder för att beivra och förebygga tortyr så åligger det den turkiska regeringen att se till att de förbud som finns efterlevs i realiteten. Också pressen och den politiska oppositionen har här en viktig uppgift att fylla.

Som Amnesty också påpekar i sin rapport har inga dödsdomar verkställts sedan oktober 1984. Enligt en lag som antogs i mars 1986 omvandlas dödsstraff automatiskt till 30 års fängelse under förutsättning att parlamentet inte beslutar att straffen skall verkställas. Drygt 100 dödsdomar ligger för närvarande på parlamentets bord för avgörande. Jag delar Hans Göran Francks uppfattning att det vore en viktig humanitär åtgärd av parlamentet att fatta ett snabbt beslut i dessa fall och att stadfästa att dödsdomar inte längre skall verkställas i Turkiet.

Något förslag om allmän amnesti har inte lagts fram. I mars i år beslutades om andra liberaliseringar i straffverkställighetslagen av innebörd att reglerna om villkorlig frigivning ändrades därhän att frigivning kan ske efter det att 40 % av ett straff har avtjänats. Dessa regler är avsedda att ersätta en amnesti i egentlig mening. Många hotas således fortfarande av åtal och fängelse för utövande av den åsiktsfrihet som är en självklarhet i övriga västeuropeiska länder. Det är väsentligt för demokratiseringsprocessen att parlamentets viktiga roll åter hävdas. Det är framför allt på parlamentet det ankommer att fatta beslut i utvecklingen mot demokrati, som vi hoppas kommer att fortsätta. Som viktiga etapper i en sådan process ser jag upphävande av de politiska bannlysningarna, liberalisering av den restriktiva fackföreningslagstiftningen och modernisering av 1926 års strafflag.

Som bekant anmälde Sverige tillsammans med Danmark, Frankrike, Nederländerna och Norge 1982 Turkiet till den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna för brott mot den europeiska konventionen i detta hänseende. I december 1985 träffades en uppgörelse mellan de anmälade staterna och Turkiet.

Förlikningen mellan parterna inför kommissionen i december i fjol innebar självfallet inte att en frisedel utfärdades för den turkiska regeringen utan skedde på vissa villkor och med vissa åtaganden från Turkiets sida på de mänskliga rättigheternas område. Såsom den svenska regeringen uttalade vid detta tillfälle var förlikningen inledningen på en period, då kommissionen aktivt skulle kunna medverka till en fortsatt förbättring av de mänskliga rättigheterna i Turkiet.

Turkiet har enligt den utfästelse som gjordes i förlikningen avgett skriftliga rapporter till kommissionen i februari, i juli och i oktober 1986 om vidtagna åtgärder i fråga om tortyr, amnesti och undantagstillstånd. Kommissionen har därtill besökt Turkiet i april i år för att studera utvecklingen. Ett nytt besök kommer att genomföras före årets slut. Det material som hittills framkommit är emellertid ännu inte tillgängligt utanför kommissionen. Senast den 1 februari 1987 skall en slutrapport föreligga, som skall tillställas alla stater anslutna till nämnda konvention. Rapporten framläggs gemensamt av kommissionen och Turkiet med möjlighet också för vardera parten att framlägga var sin bedömning.

Med anledning av denna rapport kan en slutlig bedömning göras av de demokratiska framstegen i Turkiet efter förlikningen. Det kan då också bli

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

*Om iakttagande i
Turkiet av konvention-
en om mänskliga rättig-
heter, m. m.*

anledning att överväga eventuella initiativ som kan bidra till en fortsatt demokratisk utveckling i Turkiet.

Regeringen kommer också i fortsättningen att noga följa utvecklingen i Turkiet och begagna de tillfällen som bjuds att informera oss om läget i landet och fortsätta en uppriktig dialog med turkiska regeringsmedlemmar, politiker och andra företrädare både i direkta kontakter och inom ramen för medlemskapet i Europarådet.

Anf. 43 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för det utförliga svaret, som på åtskilliga punkter var välgörande kritiskt.

Turkiet har ännu inte uppfyllt utfästelserna att avskaffa undantagstillståndet. Visserligen upphävs det nu i november i ytterligare några provinser, men kommer därefter att kvarstå i 13 turkiska provinser, varav 5 med militärt undantagstillstånd. Vi måste med skärpa framhålla att inget undantagstillstånd är försvarligt sex år efter militärkuppen. Det är givet att de politiska val som förekommit efter militärkuppen under här angivna förhållanden inte kan betecknas som fria. Bannlysningen av politiker drabbar inte bara Ecevit och Demirel, den gäller även andra tidigare parlamentsledamöter och politiker. Det borde vara en självklarhet för ett land som gör anspråk på att vara medlem i Europarådet att genast upphäva sådana restriktioner.

Sverige måste tillsammans med andra länder skärpa sin hållning mot den turkiska regeringen. Den uppgörelse som träffades med Turkiet för ett år sedan har inte lett till avsedda resultat. Om inte Turkiet före den 1 februari gjort stora demokratiska förändringar, bör det övervägas att återigen göra anmälan mot Turkiet inför Europakommissionen. Turkiet är skyldigt att liksom alla andra medlemmar i Europarådet följa dess stadga och Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Det kan inte godtas att det inom Europarådets ram finns en dubbelstandard i dessa avseenden. Varje land har en plikt att tillse att överträdelser och kränkningar av stadga och konvention upphör. Turkiet kan i längden inte vara medlem i Europarådet, om landet inte uppfyller villkoren för medlemskap. Sverige bör givetvis utnyttja alla tillfällen att påverka de turkiska myndigheterna men iaktta en viss återhållsamhet i relationerna i övrigt med Turkiet. Dess värre undviker man i det turkiska parlamentet att ta upp de mest centrala demokratiska frågorna, nämligen en förändring av den odemokratiska konstitutionen, ett avskaffande av den antifackliga lagstiftningen, en omprövning av den ordning som lett till att hundratusentals personer avskedats från sina anställningar eller vägrats anställning av s. k. politiska säkerhetsskäl. Man undviker också att ompröva de regler och beslut som lett till att mer än 8 000 personer av politiska skäl förlorat sina turkiska medborgarskap efter militärkuppen.

Även för ett år sedan kunde vi konstatera att pressdebatten var mer fri än de närmaste åren efter statskuppen. Men det som vi i dag måste rikta uppmärksamheten emot är följande.

Justitieminister Nejat Eldem offentliggjorde den 20 mars i år att myndigheterna inlett förhör med 203 journalister under de senaste två åren.

Författaren Ahmet Altans bok Fotspar i vattnet förbjöds och konfiskerades i mars månad i år.

Organisationssekreteraren i landsorganisationen Türk-Is åtalades strax före fyllnadsvalet inför en s. k. nationell säkerhetsdomstol i Istanbul, med hot om fängelsestraff på upp till två år, för följande yttrande på ett fackligt möte: Vår målsättning är att få bort fosterlandspartiet. Det gällde det nuvarande regeringspartiet.

Många fler exempel skulle kunna ges, men detta får räcka för att belysa att yttrande-, mötes- och organisationsfriheten är mycket bristfällig.

Enligt en färsk Amnesty-rapport pågick fram till mars månad detta år inte mindre än 813 politiska rättegångar inför militärdomstolar. Under de senaste sju åren har närmare 50 000 personer dömts till fängelse av sådana domstolar. Där tillgodoses ofta inte de minimikrav som Europakonventionen uppställer för en korrekt rättegång.

Utrikesministern säger att det knappast längre förekommer systematisk tortyr i Turkiet. Till detta vill jag säga att enligt officiella uppgifter var antalet anmälningar om tortyr 135 år 1984 och 119 år 1985. Siffran i år torde ligga på samma nivå. Men det är bara ett mindre antal fall som blir anmälda. Amnestys förre generalsekreterare Thomas Hammarberg framförde nyligen på grundval av gjorda undersökningar att tortyr fortfarande är vanligt förekommande i Turkiet. Den turkiske parlamentsledamoten socialdemokraten Cüneyt Canver uppgav att 113 personer avlidit efter tortyr från militärkuppen fram till december 1985. Till detta kommer, vilket kanske är allvarligast, att ca 800 arresterade och fängslade försvunnit under frihetsberövandet efter militärkuppen.

Mer än 900 personer har enligt turkiska tidningsuppgifter under de senaste sex åren dömts till döden. Bara en intensiv opinion kan förhindra verkställigheten av dödsdomarna.

Trots utfästelser om amnesti för politiska fångar har något sådant förslag ännu inte framlagts vare sig av regeringen eller i parlamentet. I detta sammanhang måste påtalas den diskriminering som de turkiska myndigheterna utsätter de politiska fångarna för. Samtliga politiska fångar får i sina identitetshandlingar en stämpel om att de avtjänat fängelsestraff, vilket är oacceptabelt.

Anf. 44 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det är angeläget att vi håller uppmärksamheten på vad som händer i Turkiet levande, också här hemma hos oss.

Interpellationssvaret är ganska långt, men jag tycker ändå att tonen i det på något sätt är ganska positiv gentemot den turkiska regeringen. Jag skulle gärna ha önskat att utrikesministern hade varit litet hårdare i sina bedömningar än som framkommer här.

Som Hans Göran Franck har sagt: Mycket har verkligen inte hänt, även om vi kanske hoppades att det skulle hända en del saker förra året.

Jag tror framför allt att återkallandet av den anmälan som hade gjorts mot Turkiet var olyckligt. Det stärkte den turkiska militärjuntan, som fortfarande finns bakom kulisserna, och den marionettregim som tillkom genom de fingerade val som vi alla känner till. Av den turkiska regeringen och av

*Om iakttagande i
Turkiet av konvention-
en om mänskliga rättig-
heter, m. m.*

turkisk press framställdes det också som ett stort framsteg och en diplomatisk framgång för Turkiet att anmälan dragits tillbaka. Det var mycket olyckligt, och det borde inte ha skett.

Jag behöver inte här upprepa saker som alla känner till. I interpellations-svaret talas det om DISK, den fackföreningsrörelse som fanns tidigare. Ordföranden och många i ledningen för DISK sitter fortfarande fängslade. Som Hans Göran Franck framhöll kan inte ens ledarna för Türk-Is – vari ingår de föreningar som betecknats som svarta eller gula, eller vad man nu vill kalla dem – som ändå har godkänts av regimen, yttra sig utan att bli straffade. Bara detta säger ju något om hur jämmerligt tillståndet är.

Jag hoppas alltså att vi från den svenska regeringen får se exempel på litet kraftigare avståndstaganden, framför allt inom Europarådet, eftersom Turkiet är medlem där och vi kan agera på det planet.

Vi kommer att få möjlighet att på nytt diskutera de här spörsmålen, eftersom vår motion om Turkiet ligger för behandling i utrikesutskottet och kommer upp till debatt i kammaren inom några veckor.

Jag vill också något beröra den kurdiska frågan, som jag har engagerat mig mycket i tidigare och som är högaktuell i det här sammanhanget. Kurdernas situation berörs i interpellationen av Hans Göran Franck – jag tycker det är bra att den frågan nu tas upp öppet – och till viss del också i utrikesministerns svar. Det finns ungefär tio miljoner kurder i Turkiet. De omfattas inte av de mänskliga rättigheterna, oavsett vilken regim som sitter eller har suttit vid makten. Här får vi rikta kritik mot Bülent Ecevit och hans parti, medlem av Socialistinternationalen, som inte har varit ett dugg bättre än andra partier och regeringar i Turkiet när det har gällt den kurdiska frågan. Vi vet ju att Bülent Ecevit vid sitt besök här för något år sedan som vanligt tog avstånd från den och sade att det inte fanns något kurdiskt problem. Därifrån kan man alltså inte vänta någon hjälp, om det nu skulle bli så att Bülent Ecevit och hans parti kommer tillbaka till makten.

Det var intressant att frågan togs upp om de provinser där det råder undantagstillstånd. Hans Göran Franck nämnde att det var tretton provinser. Militärt undantagstillstånd råder i fem av dem och utefter gränsen Iran–Irak–Syrien, vilket betyder Kurdistan. De kurdiska områdena ligger just där, och det är naturligtvis där det är viktigt att hålla en sträng militär kontroll. Där finns över huvud taget inte någonting av de lättnader som man trots allt kan peka på när det gäller de andra delarna av Turkiet. I de här kurdiska områdena tillåts ingen insyn över huvud taget.

Detta återverkar också på personer som har sökt skydd här i Sverige. Jag har fått brev – jag vet att ett liknande har gått också till UD – där man uppmärksammar en kurd som är turkisk medborgare och bosatt i Uppsala och som heter Mehmet Sehmus Cibran. Han greps för några veckor sedan, den 8 oktober, på en gata i Diyarbakir i östra delen av Turkiet. Ingen vet vart han har tagit vägen. Han har vistats här i Sverige sedan 1980, men han greps av säkerhetspolisen, och nu har man inget som helst begrepp om vad han blir utsatt för eller vad som händer med honom.

Varje kurd eller för den delen också varje turk som har deltagit i något slags opposition mot regimen löper samma fara att bli fängslad och – vilket jag tror är viktigt att framhålla – torterad och misshandlad. Var gränsen går

mellan polismisshandel och tortyr kan väl bara den avgöra som själv blivit utsatt för det.

De ordvändningar i interpellationssvaret som talar om att förhållandena ändå har förbättrats, att det finns möjligheter att överblicka situationen, att man skall få rapporter från regimen och sådana saker tror jag i mångt och mycket är en skrift i vatten. Men jag hoppas att de uttalanden som gjorts om att regeringen följer utvecklingen skall leda till resultat och att vi genom att agera kraftfullt i Europarådet mot de krafter som Hans Göran Franck talar om – den konservativa kamarilla som härskar i Europarådet och i vilken även vår svenska höger är med och friar den turkiska regimen – kan få bättre förhållanden till stånd.

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

*Om iakttagande i
Turkiet av konvention-
en om mänskliga rättig-
heter, m. m.*

Anf. 45 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Tillåt mig först bara kommentera två punkter, där jag tycker att svaret inte är helt rättvisande. Det står på s. 2 att valen genomfördes "med deltagande av samtliga demokratiska partier". Verkligheten är väl den att de gamla partierna alltså är förbjudna och att det var de nya partier som har bildats, partier som de gamla ledarna ger sitt stöd bl. a. genom medverkan i dessa partiers valarbete, som deltog i valet. Samtliga demokratiska partier deltog inte i valet, såvida utrikesministern inte menar att de gamla partierna var odemokratiska, men det tror jag inte att han menar.

Utrikesministern nämner litet längre ned på samma sida i svaret att den negativa sidan bestod i att "de båda framstående tidigare politiska ledarna för det konservativa resp. det socialdemokratiska partiet ---". Ja, det är riktigt men de är inte de enda personerna. Svaret ger intryck av att det bara är två personer som inte får delta. I själva verket är det många politiker. Dessa två är de mest framstående men även andra politiker som var aktiva före det militära maktövertagandet är förbjudna att delta. Det bör också framhållas.

På dessa två punkter tror jag att ett klargörande vore riktigt.

Sedan kan jag i väsentliga stycken instämma i den kritik som utrikesministern, Hans Göran Franck och i viss mån även Oswald Söderqvist har riktat mot bristerna i den demokratiska utvecklingen i Turkiet. Jag vill starkt understryka att detta långt ifrån är ett uttryck för en ovänlig inställning till Turkiet. Tvärtom drivs jag här av en stark känsla för detta historiskt rika, mänskligt, ekonomiskt och säkerhetspolitiskt fascinerande kulturland. Det förtjänar enligt min uppfattning att vara en både fullvärdig och fullständig demokrati i Europa och en bärande brygga mellan Europa och Asien.

Anf. 46 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Jag vill gärna korrigera mitt interpellationssvar på de två punkter som herr Cars påtalade. Det är ett riktigt påpekande.

Sedan delar vi alla som deltagit i den här debatten kritiken mot bristerna i det turkiska samhället i vad gäller den demokratiska utvecklingen. Samtidigt skulle vi vara mycket orättvisa om vi ändå inte medgav att det har gjorts vissa framsteg på praktiskt taget alla demokratins områden.

I vad gäller kurderna sade jag i mitt svar, och det är mycket allvarligt menat det också, att det är nödvändigt att låta de etniska grupperna, däribland kurderna, leva i fred, få del av den ekonomiska utvecklingen och bibehålla

sina kulturella särdrag. Likaså har regeringen tidigare fördömt de bombningar och det våld som har förekommit för att kuva den frihetslängtan som bär upp de kurdiska aktiviteterna.

Vi delar alltså kritiken. Vi har samma krav på utvecklingen. Kvar är då närmast en taktisk fråga: Vilket uppträdande från svensk sida har den största utsikten att påskynda den demokratiska utvecklingen i Turkiet? Vi har gjort den bedömningen att det har det uppträdande som den svenska regeringen och de andra regeringarna iakttog då vi träffade den här uppgörelsen. Det är möjligt, fast jag tror inte det, att vi har fel. Det får i så fall slutrapporten visa.

Jag tror alltså mer på ett mjukt handlag än på ett hårt, om man verkligen skall åstadkomma resultat – och trots allt är ju resultatet, en demokratisk utveckling, det viktigaste för alla dem som finns i Turkiet och för hela Europa.

Anf. 47 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag har redan sagt att jag uppskattade åtskilliga av de kritiska synpunkter som Sten Andersson framförde i dag. Skillnaden kanske inte är så väldigt stor.

Det fanns emellertid en sak i utrikesministerns andra anförande som jag delvis reagerade mot. Sten Andersson sade att det har skett framsteg på praktiskt taget alla områden. Det är inte riktigt, inte ens med hänsyn till det svar han själv ger. Det har exempelvis inte skett några som helst framsteg när det gäller att förändra den kraftigt antifackliga lagstiftningen. Det har inte heller skett några förändringar i fråga om den odemokratiska konstitutionen, förändringar som exempelvis Bülent Ecevit fäster så stort avseende vid.

Jag menar att när man lägger ihop vad som här har framförts och konkretiserats, både i min interpellation, i Sten Anderssons svar och i de inlägg som senare har gjorts, får man en helhetsbild som ger anledning till mycket stor oro. Jag vill understryka att det ligger en fara i att förväxla skenbara demokratiska framsteg med vad som faktiskt sker när man starkt hoppas att sådana framsteg görs. Jag har ju varit i Turkiet, och jag har haft mycket kontakter med turkar som lever i exil. Mitt helhetsintryck är att det finns anledning till mycket skarp kritik.

Vad är exempelvis anledningen till att 2 000 politiska flyktingar från Turkiet inte vill återvända dit? Beror det på att de gör en felaktig värdering av de demokratiska framstegen på praktiskt taget alla områden? Nej, det är inte så. Man är inte säker; man har inte tillräckligt skydd mot förföljelse i dagens Turkiet, och det är anledningen till att dessa 2 000 politiska flyktingar inte återvänder.

Jag har ett särskilt förslag att komma med. 2 000 politiska flyktingar vill att man verkligen tar upp deras problem och diskuterar dem reellt med de turkiska myndigheterna. Det gäller att vara både mjuk och bestämd, men mjukheten får inte ta överhand.

Anf. 48 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag hoppas naturligtvis att ni har bedömt situationen rätt på UD och att man skall komma framåt på den mjuka vägen. Själv känner jag mig pessimistisk i den frågan. Jag vill instämma med Hans Göran Franck: det

har hänt en del små saker. Vi känner igen dem från andra, liknande regimers försök att tona fram en demokratisk fasad, medan det bakom denna pågår saker som vi aldrig kan acceptera.

Om vi nu skall avvakta, får det inte bli för länge. Ganska snart måste det fattas ett beslut av utrikesdepartementet, utrikesministern och regeringen: Hur skall vi utvärdera det som har hänt sedan vi drog tillbaka anmälan? De viktigaste fora där Sverige kan agera är just Europarådet och Europakommissionen, och där bör vi agera snabbt, eftersom Turkiet inte har bättrat sig.

Anf. 49 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Hans Göran Franck red på ett uttryck som jag använde. Jag sade nämligen praktiskt taget alla. "Praktiskt taget" innebär en inskränkning. Således är "praktiskt taget alla" naturligtvis inte alla, och det framgick – som Hans Göran Franck sade – av mitt interpellationssvar. Uttrycket står sig alltså även efter den första repliken.

Att vara radikal – och om det vet Hans Göran Franck mycket – är inte bara att *kräva* förändringar, utan det är framför allt att *åstadkomma* förändringar. Båda har vi siktet inställt på att åstadkomma radikala förändringar i Turkiet. Därför tänker jag, liksom regeringen i övrigt, fortsätta ett tag till att föra – om man så vill – en mjuk men mycket bestämd linje gentemot Turkiet. För att denna överensstämmelse ändå inte skall leda till oklarheter och missförstånd vill jag säga att så länge de fackliga fri- och rättigheterna förtrycks i Turkiet och så länge full pressfrihet inte råder och så länge förbudet för f. d. parlamentariker och partiledare att delta i politisk verksamhet är i kraft och så länge undantagslagstiftning gäller kan Turkiet inte anses vara en fullvärdig demokrati. Det är en sammanfattning av regeringens inställning.

Vi får senare tillfälle att återigen ta upp den här frågan – om inte förr så efter den 1 februari när slutrapporten avlämnats. Jag tycker att det är utomordentligt bra att Amnesty och andra följer vad som händer i Turkiet och kompletterar den verksamhet som vår ambassad där nere ägnar sig åt. På ambassaden, liksom på UD, är man naturligtvis beredd att undersöka de konkreta fall som bl. a. Oswald Söderqvist här har tagit upp.

Anf. 50 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! För min del vill jag avsluta den här diskussionen med att säga att det verkligen finns anledning att uppmärksamma vad som har sagts i debatten här i landet, i Turkiet och utomlands. De yttranden som har förekommit här från utrikesministern och olika partier har nämligen varit ett stöd för de demokratiska krafterna i Turkiet, och det är mycket välkommet. Jag uppskattar också att regeringen har beredskap efter den 1 februari att, som det står i interpellationssvaret, ta nya initiativ som kan bidra till en demokratisk utveckling i Turkiet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

*Om iakttagande i
Turkiet av konvention-
en om mänskliga rättig-
heter, m. m.*

Om handelsförhandlingarna i Punta del Este

Anf. 51 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Hadar Carš har bett utrikeshandelsministern redogöra för innebörden av de träffade överenskommelserna i Punta del Este samt frågat om tid och ram för de förestående förhandlingarna och om vilka mål regeringen i första hand vill försöka uppnå vid dessa förhandlingar.

Låt mig börja med att kort kommentera några av de påpekanden som inledningsvis görs i interpellationen.

Utrikeshandeln är en grundläggande förutsättning för vårt ekonomiska välstånd. En stabil utveckling av utrikeshandeln förutsätter att vi kan förlita oss på ett öppet och respekterat regelsystem för den internationella handeln. GATT-systemet, som innehåller detta regelsystem, har dock under senare år utsatts för allt hårdare påfrestningar. Protektionismen och bilateralismens utveckling på många håll i vår omvärld har gjort det nödvändigt att aktivt kämpa för att försvara det handelssystem som byggts upp på grundval av GATT. För Sverige har det varit naturligt att vara pådrivande i dessa ansträngningar. Den svenska regeringens engagemang har också bidragit till att svensk export relativt väl kunnat fredas från handelshinder på våra exportmarknader.

Det innebär givetvis inte att situationen är problemfri. Särskilt den svenska stålexporten har varit utsatt för återkommande protektionistiska angrepp i USA. Men i en internationell jämförelse kan med fog sägas att svensk export klarat sig förhållandevis väl. Svenska företags exportmöjligheter har med några undantag inte minskat under 1980-talet.

Det finns en bred enighet i riksdagen om dessa frågor. Detta är en styrka för regeringen, som har att försvara svenska ekonomiska intressen gentemot protektionismen i vår omvärld. I denna strävan måste vi också se till att vi själva inte drar på oss kritik. Vi får inte själva tillgripa åtgärder mot importen som vi kritiserar andra länder för.

Cars berör också förekomsten av svenska handelshinder. På den punkten kan det räcka att konstatera att Sverige, i internationell jämförelse, för en mycket öppen handelspolitik. Undantagen gäller i princip två sektorer – tekoområdet och jordbruket. Jag återkommer senare till dessa områden.

Herr talman! Sverige har, inte minst genom min företrädare på utrikeshandelsministerposten, aktivt verkat för att få till stånd en ny multilateral förhandlingsrunda inom GATT. För Sverige, liksom för de många andra länder som engagerat sig i dessa ansträngningar är det därför mycket tillfredsställande att ett positivt beslut kunde fattas i Punta del Este om att starta den nya rundan – Uruguayrundan. Denna blir den åttonde rundan i GATT:s historia. Förhandlingarna i Punta del Este fördes i en konstruktiv anda, trots betydande motsättningar mellan vissa länder i enskilda sakfrågor. Ministerdeklarationen kunde antas genom consensusbeslut. Härigenom har man också lagt en god grund för en snabb förhandlingsstart i Genève.

Jag vill kort redogöra för innebörden av ministerdeklarationen utifrån de övergripande svenska målsättningarna för rundan.

En viktig målsättning för den nya rundan är att på ett effektivt sätt bromsa

den framväxande protektionismen. Det faktum att konkreta förhandlingar nu kommer i gång kan förväntas få en återhållande inverkan på det protektionistiska trycket. Genom ministerbeslutet i Punta del Este har regeringarna uttryckligen åtagit sig att sätta stopp för nya protektionistiska åtgärder, att avveckla handelshinder som strider mot GATT och att ge GATT en övervakningsfunktion för dessa åtaganden. Detta är den del av deklarationen som i "GATT-terminologi kallas "stand-still" och "roll back".

Ett annat centralt mål med förhandlingarna är att öka marknadstillträdet världen över så att världshandeln på nytt kan bli en motor för sysselsättning och tillväxt. Detta är också ett mål som starkt betonas av u-länderna. Ministerdeklarationen innehåller på denna punkt ett brett mandat att förhandla om att avveckla eller minska hinder på områden som tullar, icke-tariffära handelshinder, tropiska produkter, naturresursprodukter, tekoindustrin och jordbruket.

Särskilt jordbruksfrågan kan förväntas komma att stå i fokus i den nya rundan. De drastiskt ökande jordbruksöverskotten skapar svåra handelspolitiska konflikter, men de har också lett till en ökande insikt inom GATT om att åtgärder är nödvändiga för att komma till rätta med problemen. Det är viktigt att notera att man lyckades enas om förhandlingsmålsättningar som är acceptabla för alla de stora jordbruksexportörerna. Genom beslutet i Punta del Este har Sverige tillsammans med andra länder åtagit sig att förhandla om alla åtgärder som påverkar den internationella handeln med jordbruksprodukter inkl. direkta och indirekta subventioner. Från svensk sida avser vi därvid fästa störst uppmärksamhet på åtgärder som påverkar överskotten.

Beträffande tekoområdet innebär beslutet ett åtagande att söka finna vägar att återinföra denna sektor under GATT:s regler. Detta torde få ske i ljuset av den förlängning av multifiberavtalet (MFA) som nyligen skett. Jag vill på denna punkt erinra om den svenska regeringens i samband med MFA-förhandlingen uttalade avsikt att verka för en mindre restriktiv svensk tillämpning av MFA än hittills varit fallet. Detta innebär vissa liberaliseringar, både varuvis och i förhållande till mindre leverantörländer. Den s. k. nordiska klausulen kommer att tillämpas selektivt.

En tredje målsättning för svensk del har varit att skapa en förstärkt disciplin inom GATT och att stärka GATT som institution. Ministerdeklarationen innehåller åtaganden att se över och förstärka GATT-avtalet på ett antal viktiga punkter, t. ex. beträffande skyddsklausulen (art. XIX), subventioner, tvistlösningsmaskineriet samt de uppförandekoder rörande icke-tariffära handelshinder som förhandlades i Tokyorundan. GATT bör vidare kunna stärkas genom ökat ministerengagemang och genom att GATT:s relationer till organisationer på det monetära och finansiella området, t. ex. Internationella valutafonden, aktiveras.

Ytterligare en central svensk målsättning för rundan är att anpassa GATT:s regelverk till nya ekonomiska realiteter och handelspolitiska problem. Tjänstehandelsfrågan har i detta avseende stått i förgrunden. Den var också en av de mest kontroversiella vid Punta del Este-mötet. Att man lyckades nå en kompromiss i denna känsliga fråga måste anses vara ett av de viktigaste resultaten av mötet. Genom att dela upp ministerdeklarationen i två delar, en omfattande varor och en omfattande tjänster, kunde man

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Om handelsförhandlingarna i Punta del Este

tillgodose såväl i-lands- som u-landsintressen. Det centrala är dock att man nu beslutat starta förhandlingar om tjänster inom ramen för GATT och som en del av rundan. Både varu- och tjänsteförhandlingarna skall följa samma tidtabell. Först i slutet av förhandlingarna skall ställning tas till om och hur resultatet skall inkorporeras i GATT.

Två andra nya handelsfrågor för GATT finns också med i ministerdeklarationen. Det gäller handelsaspekter på immaterialrätt och handeln med varumärkesförfalskat gods samt handelsrelaterade investeringsvillkor, som t. ex. krav på lokalt innehåll vid utlandsinvesteringar.

Tidsramen för Uruguayrundan är satt till fyra år. För närvarande är man i Genève i färd med att fastställa förhandlingsorganisationen. Det övergripande ansvaret för förhandlingarna vilar på en central förhandlingskommitté (TNC), under vilken sorterar två huvudkommittéer, en för varuförhandlingarna och en för tjänsteförhandlingen. Ett antal underlydande kommittéer och grupper lär tillkomma.

Förhandlingsarbetet beräknas komma i gång på allvar i början av år 1987.

Jag vill avslutningsvis, herr talman, än en gång betona betydelsen av ministerbeslutet i Punta del Este för GATT-systemets framtid. De flesta bedömare är eniga om att ett misslyckande i Punta del Este skulle kunnat få mycket allvarliga följder i form av ökad protektionism, bilateralisering av handelsförbindelserna och minskad tilltro till GATT.

Det faktum att en ny runda nu kommer i gång är naturligtvis ingen patentrösning i sig. Vi står inför de sannolikt mest omfattande och komplicerade förhandlingarna i GATT:s historia. Svårigheterna skall inte underskattas, men beslutet från Punta del Este måste ändå ses som en kraftfull manifestation av tilltron till de multilaterala handelssystemet och av viljan att ta nya initiativ för att ytterligare förbättra detta.

Anf. 52 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Jag vill tacka statsrådet för svaret och passar på att gratulera henne till den nya befattningen. Jag vill också gärna önska Anita Gradin framgång i hennes viktiga uppdrag att på marknadsekonomin grund verka för ökad frihandel, såväl import som export, och för att stärka det svenska näringslivets internationella konkurrenskraft.

Herr talman! Det är värdefullt att vi har fått ett beslut om en ny GATT-runda, den s. k. Uruguayrundan. Det beslutet bör rimligtvis kunna avhålla länder som deltar i denna från att införa nya handelsrestriktioner.

Det är viktigt att man nu i GATT omgående tar itu med att bevaka att länderna uppfyller sina förpliktelser från förhandlingarna i Punta del Este när det gäller såväl "stand-still" som "roll back". Sverige har som liten stat en särskild uppgift att se till att den s. k. gråzonen – det gäller bl. a. frivilliga exportbegränsningar – inte tillåts falla utanför dessa åtaganden. Det är så mycket mera intressant och betydelsefullt för oss som såväl Förenta Staterna som EG kan förmodas vara måttligt intresserade. Jag vill erinra om att Förenta Staterna nyligen till Sverige har framställt krav på frivilliga exportbegränsningar för stål. Efter beslutet i Punta del Este borde det amerikanska kravet vara undanröjt; och min första fråga till statsrådet Gradin blir därför: Har det amerikanska kravet dragits tillbaka? Om så inte

är fallet, avser regeringen att avvisa detta krav med hänvisning till bl. a. överenskommelsen i Punta del Este?

Herr talman! Som statsrådet nämner i sitt svar är det framför allt på två områden som Sverige bedriver en protektionistisk politik. Det gäller jordbruket och teko. Vad gäller protektionismen på jordbruksområdet vill jag påtala det felaktiga i att subventionera en näring så att den producerar ett överskott som endast kan säljas på världsmarknaden med hjälp av ytterligare subventioner. Länder som för en sådan politik inom jordbruksområdet försvårar möjligheterna att långsiktigt få till stånd bärkraftiga jordbruk i de fattiga u-länderna. Genom sin subventionerade livsmedelsexport bidrar dessa länder långsiktigt till att öka nöden och svälten i länder där befolkningen redan är hårt utsatt.

Det är bra att jordbruksfrågan kommer att behandlas i den nya GATT-rundan. Min andra fråga till statsrådet blir: Tänker regeringen vidta åtgärder som verkningsfullt minskar exporten av subventionerade svenska jordbruksprodukter?

När det gäller teko utlovar statsrådet vissa liberaliseringar. Men vad är innebörden i dessa löften? Vi hoppas att det inte är fråga om en ny långbänk av samma slag som avskaffande av kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet.

Vi har i dag bilaterala avtal som begränsar exporten av tekovaror från 17 länder. Ett av dessa länder är Indien. Nu är det aktuellt att omförhandla detta avtal. Samtidigt vill jag också erinra om att Sverige slutit stora avtal med Indien om export av bl. a. kanoner från Bofors och energiteknik från Asea. Diskussioner förs också om export av Saabs civilflygplan.

Vore det inte rimligt, fru statsråd, att nu helt avskaffa de svenska handelsrestriktionerna mot den indiska tekoexporten? Min tredje fråga till statsrådet Gradin blir: Avser regeringen att nu helt avskaffa hindren mot tekoexport från Indien till Sverige?

Min fjärde fråga, som är mycket nära knuten till den förra, är: Kan statsrådet utlova att Sverige inte inför tekorestriktioner mot Turkiet och Bangladesh – de enda två u-länder som under senare tid ökat sin tekoexport till Sverige?

Herr talman! Den nya GATT-rundan skall också omfatta handel med tjänster samt handelsrelaterade investeringsvillkor. Det är bra. Detta gör det extra nödvändigt för oss i Sverige att uppträda så att ingen kritik kan riktas mot oss. Det gäller bl. a. hur vi tillämpar 1982 års lag om företagsförvärv. Vi får kanske helt sluta upp med att ställa särskilda krav på den som köper ett svenskt företag därför att det uppköpande företaget är utländskt. Vi har ett i dagarna aktuellt exempel. Finska intressenter, Wärtsilä, Föreningsbanken och Fiskars, vill köpa 50 % av SKF Steel. Min femte och i denna runda sista fråga till statsrådet lyder: Kan statsrådet med hänsyn till Sveriges anslutning till överenskommelsen i Punta del Este utlova att de finska köparna kommer att behandlas på samma sätt av de svenska myndigheterna som om köparen varit ett svenskt företag?

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Om handelsförhandlingarna i Punta del Este

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

*Om handelsförhand-
lingarna i Punta del
Este*

Anf. 53 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Hadar Cars och jag är lika tillfreds med att vi nu har kommit i gång med Uruguayrundan och på det sättet ytterligare kan stärka GATT som institution och med gemensamma krafter bekämpa de protektionistiska tendenser som finns i den internationella handeln.

Så till frågorna.

USA har inte dragit tillbaka sina krav på s. k. frivilliga begränsningar på stålområdet. Vi har aldrig haft för avsikt att acceptera kraven. Vi har sagt att skall man påtala detta så skall man göra det inom GATT-systemet. Jag tycker att beslutet om "stand-still" i Punta del Este ytterligare stärker just den svenska positionen.

Jordbruksministern har för inte så länge sedan besvarat en fråga just om hur vi skall se på jordbrukssektorn. Från svensk sida framfördes i Punta del Este att man knappast kan komma åt de allvarliga handelsproblem som finns inom jordbruket enbart genom att fokusera uppmärksamheten på protektionistiska åtgärder, utan regeringarna måste starta en seriös debatt om hur produktionspolitiken i olika länder skall utformas för att man skall komma till rätta inte minst med de nuvarande överskotten, som ju är roten till en del av dagens problem.

Tekoområdet är ett av de områden där vi har ett undantag från frihandeln. Kommerskollegium har nyligen till mig överlämnat sin undersökning och sina förslag. Vi har just börjat beredningen av kollegiets utredning i regeringskansliet. När vi har gjort den beredningen och även förankrat den såväl inom regeringen i övrigt som i branschen, dvs. både i beklädnadsbranschen och i dess fack, är jag beredd att gå in på detaljer, men det är jag inte i dag.

När det gäller de finska köparna vill jag erinra Hadar Cars om att här pågår inom Nordiska rådet intensiva diskussioner och överläggningar om Norden som hemmamarknad. På tjänstemannasidan har man nyligen lagt fram en hinderkatalog, som visar hur mycket som återstår att göra inom de nordiska länderna för att åstadkomma bättre förhållanden, så att vi kan åstadkomma denna marknad i Norden. Vid ministermötet i december lär det komma konkreta förslag på det här området, och det blir ytterligare en debatt om Nordiska rådets session i Helsingfors.

Anf. 54 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Jag vill gärna uttrycka tillfredsställelse över statsrådets svar på min första fråga och i huvudsak också på den andra. När det gäller den tredje och fjärde frågan uppfattade jag det så att statsrådet "passade" i avvaktan på att behandlingen i departementet av kommerskollegiums utredning fullföljs. Det kan jag ha viss förståelse för. Jag tolkade även svaret på min femte fråga så, att en rörelse i den riktning som jag angav kunde vara på gång.

Jag vill beträffande tekoområdet ytterligare erinra om att vi inte har varit särskilt generösa när det gällt att öka den export från u-länder som vi annars så gärna talar så varmt för. Enligt multifiberavtalet skall man öka kvoterna med ungefär 6 % per år. Men Sveriges ökning av kvoterna för u-länderna har ju under de senaste åren realiter stannat vid mellan 1 och 1,5 %. Detta är ett

uttryck för en usel politik när det gäller tekoområdet, det vill jag gärna understryka. Denna långhalning – och jag har av statsrådet ännu inte fått någon garanti för att den kommer att upphöra – ser jag som en ganska skamlig del av den svenska handelspolitiken. Det skulle vara värdefullt och roligt om en ny utrikeshandelsminister skulle kunna ta sig an den här frågan på ett sådant sätt att vi från svensk sida i fortsättningen inte hade anledning att skämmas.

Anf. 55 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! När vi diskuterar resultaten av förhandlingarna i Punta del Este är det viktigt att komma ihåg att ingen där åtog sig några konkreta åtgärder. Det ankommer nu på förhandlingarna i Genève att omsätta ministerdeklarationen i praktisk politik. Detta gäller också för oss här hemma på olika områden.

Anf. 56 HADAR CARS (fp):

Herr talman! I sitt svar säger statsrådet: "Vi får inte själva tillgripa åtgärder mot importen som vi kritiserar andra länder för."

Jag tar fasta på detta och kommer med noggrannhet att följa om några sådana åtgärder vidtas. Skulle det inträffa, får vi tillfälle att föra den diskussionen här i kammaren.

Överläggningen var härmed avslutad.

12 § Svar på interpellation 1986/87:27 om svenska företags verksamhet i och handel med Sydafrika

Anf. 57 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Hans Göran Franck har ställt en rad frågor om svenska företags verksamhet i och handel med Sydafrika. Samtliga hänger ihop med frågan om införande av en svensk handelsbojkott mot Sydafrika.

Regeringen har under hösten, i samarbete med de övriga nordiska länderna, bedrivit ett intensivt och omfattande arbete för att söka få till stånd ett positivt beslut i FN:s säkerhetsråd om sanktioner mot Sydafrika. Enligt vår och många andras uppfattning utgör Sydafrikas hållning ett allvarligt hot mot internationell fred och säkerhet. Det föreligger således legala förutsättningar för rådet att i enlighet med kapitel VII i FN-stadgan besluta om bindande sanktioner mot Sydafrika.

Bindande sanktioner är det effektivaste medel som står omvärlden till buds för att utöva kännbara påtryckningar på Sydafrika, eftersom sådana beslut förpliktar alla FN:s medlemsstater, dvs. även de för Sydafrika i ekonomiskt hänseende viktigaste länderna, att tillämpa beslutade sanktioner.

Det har glädjande nog rått total enighet mellan de olika politiska partierna i riksdagen om att i första hand aktivt driva sanktionsfrågan i FN. Vi avvaktar nu behandlingen av frågan i säkerhetsrådet. Sannolikheten för ett bindande beslut är tyvärr inte stor. Däremot har vi på goda grunder anledning anta att ett förslag om rekommendationer omfattande bl. a. åtgärder riktade mot

handel och transporter skall kunna gå igenom.

Även rekommendationer från säkerhetsrådet är av betydelse genom att de ger stöd för införandet av egna nationella åtgärder och ökar möjligheterna till ett bredare internationellt deltagande.

Regeringen har upprepade gånger förklarat sin avsikt att utan dröjsmål omsätta FN-beslutade sanktioner i praktiken. Bestämmelser kan införas med stöd av lagen (1971:176) om vissa internationella sanktioner. I den här riksdagen gett regeringen bemyndigande att utfärda förbud i enlighet med bindande beslut eller rekommendationer av FN:s säkerhetsråd.

Anf. 58 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag tackar utrikeshandelsministern för svaret och välkomnar henne på den nya posten där hennes internationella engagemang och erfarenhet kan bli värdefulla.

Utrikeshandelsministern säger att vi på goda grunder har anledning anta att ett förslag om rekommendationer omfattande bl. a. åtgärder riktade mot handel och transporter skall kunna gå igenom i FN:s säkerhetsråd. Jag vill emellertid erinra om att säkerhetsrådet redan den 19 juni 1985 och den 26 juli samma år i sina resolutioner 566 och 569 uppmanade medlemsländerna att företa lämpliga frivilliga ekonomiska sanktionsåtgärder.

Det ankommer på varje enskilt land att bestämma vilka ekonomiska sanktionsåtgärder som är lämpliga. I säkerhetsrådets resolutioner gjordes en exemplifiering av sanktionsåtgärder som kunde komma i fråga, bl. a. förbud mot alla nyinvesteringar, begränsningar gällande sjö- och lufttransporter samt förbud mot all försäljning av datautrustning. De beslut som redan fattats är tillräckliga för att Sverige skall kunna avbryta handeln med Sydafrika, stoppa sjöfarten på Sydafrika och avveckla de svenska företagens verksamhet där.

Jag delar emellertid regeringens uppfattning att ytterligare rekommendationer från FN:s säkerhetsråd kan öka möjligheterna till större internationellt deltagande i sanktionsåtgärder mot Sydafrika, men bara under förutsättning att de blir omfattande och noggrant preciserade samt gäller avgörande ekonomiska områden. Om de nya rekommendationerna däremot blir vaga och urvattnade kan de i stället få en negativ verkan. Så är exempelvis fallet med de rekommendationer som EG har beslutat om. En annan förutsättning för att nya rekommendationer skall vara positiva är att beslut därom fattas snabbt.

Sverige har drivit linjen att inga ytterligare frivilliga åtgärder skall vidtas från svensk sida förrän FN:s säkerhetsråd tagit ställning i frågan, vilket jag anser vara olyckligt, framför allt med hänsyn till ställningstagandet till en nordisk handelsbojkott.

Det finns risk för att ett nytt ställningstagande i FN kan komma att dra ut på tiden. En kort tidsfrist bör därför finnas då Sverige beslutar om nya skärpta sanktionsåtgärder oavsett de beslut som fattas i FN. Det är för övrigt främst genom nya egna sanktionsåtgärder som vi kan påverka framtida FN-beslut.

Läget i Sydafrika är ytterst allvarligt och kritiskt. Nya sanktionsåtgärder från enskilda länder brådskar i högsta grad, vilket Allan Boesak värtaligt gav

uttryck för under sitt senaste Sverigebesök. Han vädjade till Sverige att oavsett FN:s beslut fortsätta att vara ett gott exempel. Han kunde inte tänka sig att svenska företag skulle kvarstanna i Sydafrika under rådande förhållanden. Om de avstod från sin vinst till förmån för UDF, den förenade demokratiska fronten skulle deras kvarstannande fylla en funktion, men detta är lika orealistiskt som att de svenska företagen frivilligt i någon omfattning av betydelse minskar sin export till Sydafrika av politiska skäl. Den minskning av exporten som har skett efter regeringsrekommendationen har inte skett av politiska utan av ekonomiska skäl och ägde rum främst under år 1985, men inte under innevarande år. Uppmaningen till svenska rederier från regeringen att om möjligt undvika trafik på Sydafrika har haft liten eller ingen betydelse.

I relation till sin storlek är Sverige ett av de länder som har den största handeln med Sydafrika, liksom det största antalet dotterbolag. Som jämförelse kan nämnas att endast nio länder kan redovisa en större export till Sydafrika än Sverige.

Svenska industriföretag spelar en viktig roll i Sydafrika. Trots investeringsförbud och andra restriktioner har de väsentligt kunnat öka både sin omsättning och sin vinst. Svenska företag förser Sydafrika med verkstadsvaror med hög kvalitet och avancerad teknologi som Sydafrika självt inte har tillgång till, bl. a. kolgruveteknik, entreprenadmaskiner och t. o. m. industrirobotar.

Det är inte rimligt att svenska företag är etablerade i och tjänar pengar i Sydafrika, för den händelse Sverige avbryter handel och sjöfart med landet. Regeringen bör snabbt vidta åtgärder i syfte att snarast möjligt avveckla de svenska företagen i Sydafrika.

En mycket stark folkopinion i vårt land kräver en skärpt Sydafrikapolitik av det slag som jag här har gjort mig till talesman för. De tidsförluster som har gjorts då det gäller att skärpa de svenska sanktionerna mot Sydafrika måste snabbt tas igen. Det är framför allt genom exemplets makt som Sverige kan påverka andra länder. Den erfarenheten har vi redan tidigare gjort. Sverige gör föredömliga insatser till stöd för befrielse rörelserna ANC och SWAPO liksom för Sydafrikas grannländer. Det är angeläget att Sverige också i fråga om sanktionsåtgärder hör till de länder som går i främsta ledet.

Anf. 59 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Sverige har halkat ned från sin tätposition när det gäller att vara drivande i frågan om sanktioner mot apartheidregimen i Sydafrika, vilket är mycket beklagligt. När nu t. o. m. den amerikanska kongressen fattat långtgående beslut om sådana åtgärder är det verkligen synd att vi här i Sverige har visat en tveksamhet som verkligen har väckt uppmärksamhet internationellt, inte minst bland företrädarna för kampen inne i Sydafrika, bl. a. den tidigare här nämnde Allan Boesak.

Vi måste ganska snabbt återta vår tätposition igen. Det går inte mycket länge till att försvara vår litet segdragna attityd med hänvisning till att vi väntar på beslut från FN. Det sägs här att alla partier har varit överens om denna attityd, och det är riktigt. I våras tyckte också vi att det väl är bra att vårt land försöker föra upp frågan i FN. Vi har dock från vår sida för den skull

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

*Om svenska företags
verksamhet i och han-
del med Sydafrika*

inte släppt vårt gamla krav på en svensk bojkott av Sydafrika – det kvarstår naturligtvis.

Nu ser vi av interpellationssvaret att vi inte kan förvänta oss ett bindande beslut – och det har väl ingen trott på –, utan att man hoppas på rekommendationer. Om vi nu skulle få sådana, måste vi agera mycket snabbt för att återta den tätposition som jag tidigare talade om, så att vi inte förlorar det anseende vi fått genom att vara pådrivande. Trots den kritik som vi och andra riktat mot Sydafrikalagen här i Sverige, har den ändå varit ett steg framåt. Vi var först med en sådan lag, och vi behöver följa upp den ytterligare på ett snabbt, bestämt och precist sätt, när det förväntade beslutet i FN nu inte kommer att bli så positivt som vi förväntat oss.

Jag tycker att Anita Gradin som ny utrikeshandelsminister här mycket skarpt skulle kunna markera att vi är beredda att göra sådana upptrappningar av vår hållning till Sydafrika när det urvattnade FN-beslutet har fattats.

Anf. 60 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Om sanktioner skall bli verkningsfulla – och det är vad vi vill att de skall vara – skall de vara omfattande, dvs. de skall omfattas av alla de stater som bedriver betydande handel med och har ett ekonomiskt utbyte med Sydafrika. De bör vara samordnade, så att länderna uppträder på ungefär lika sätt. De bör också vara villkorade, så att det står klart vilka vinster som man vill nå genom sanktionsbeslutet och så att man kan skärpa eller minska sanktionerna beroende på hur förhållandena i Sydafrika utvecklas. Därför är det också naturligt att alla partier önskar att Förenta nationerna skall fatta bindande beslut.

Men jag vill gärna understryka att om någon tveksamhet har rått om var folkpartiet skulle ha stått, på grund av de diskussioner som fördes mellan regeringen och folkpartiet – och även andra partier – så tycker jag att den osäkerheten är fullständigt undanröjd efter Bengt Westerbergs anförande i den allmänpolitiska debatten. Folkpartiet säger klart att vi snarast bör införa en svensk bojkott mot Sydafrika. Vi är på den punkten inte överens med regeringen – med dess ovilja att ta det beslutet.

Vi anser att den rekommendation som antogs av Säkerhetsrådet förra året också innebär en rekommendation riktad mot handel. Jag vill erinra om att denna rekommendation anger ett antal åtgärder som man anser att regeringarna skall vidta – och att man säger detta i formen "such as", såsom. Det är alltså ingenting som hindrar en regering att tolka rekommendationen väsentligt mer långtgående än vad den svenska regeringen har varit villig att göra.

Vi anser också från folkpartiets sida att GATT-avtalet innehåller klausuler som ger oss den nödvändiga folkrättsliga grunden för ett beslut om bojkott mot Sydafrika. Jag erinrar om att vårt nordiska grannland Danmark har fattat ett sådant beslut och att Norge är på väg att göra det.

Jag tycker inte, herr talman, att man kan säga att Hans Göran Francks interpellation och personliga engagemang kan dölja att regeringen i Sydafrikafrågan hamnat på efterkälken. Vi beklagar det i folkpartiet.

Anf. 61 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Både Oswald Söderqvist och Hadar Cars hävdar att Sverige skulle ha hämnat på efterkälken när det gäller påtryckningar mot Sydafrika. Jag måste säga att jag är förvånad över en sådan inställning. Här handlar det ju inte om någon kapplöpning eller något mästerskap när det gäller att komma först i ledet. Vad det handlar om, herr talman, är ju att ta ställning till en synnerligen allvarlig situation, där Sydafrikas hållning faktiskt utgör ett hot mot internationell fred och säkerhet.

Som flera av er har sagt är vår strävan att sanktionspolitiken skall vara effektiv och i verklig mening utgöra ett bidrag i kampen mot apartheid. Detta är ju skälet till att vi agerar för att Förenta nationernas säkerhetsråd skall besluta om sanktioner mot Sydafrika.

Och allvarligt talat: Hur kan man säga att den svenska politiken inte skulle ligga långt framme? Vårt investeringsförbud går betydligt längre än andra länders. Vår handel med Sydafrika har också genom regeringens åtgärder minskat drastiskt. Sverige och den svenska politiken åtnjuter fortfarande förtroende och respekt hos motståndsrörelserna.

Anf. 62 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag anser att det var en dålig replik vi här fick av Anita Gradin. Det är naturligtvis ingen som har talat om någon kapplöpning eller använt liknande förgrovade termer. Men det är ett faktum att vi har halkat efter. Vi har halkat efter från den tätposition vi hade tidigare, t. ex. genom de ställningstaganden som Norge och Danmark gjort, vilket Hadar Cars nämnde. Det kan man inte undanskymma genom att säga som Anita Gradin gjorde.

Vi har förlorat i förtroende internationellt och hos motståndsrörelserna i Sydafrika. Det har under sommaren gjorts flera uttalanden i detta sammanhang. Jag tror att alla som deltar i denna debatt har träffat och talat med representanter för dessa rörelser, precis som regeringen har gjort. Vi har också läst deras uttalanden i pressen. De tycker att Sverige har förlorat i tempo. Vi är inte längre någon pådrivande stat när det gäller fördömandet av och de konkreta åtgärderna mot Sydafrika. I fråga om detta är jag helt ense med Hadar Cars och Hans Göran Franck. Då kan man inte bara säga att vi fortfarande är bra. Vi är ju inte så bra som vi var för några år sedan och som vi skulle kunna vara om vi hade fortsatt att driva en hårdare och mer bestämd politik än vi har gjort. Det tycker jag, liksom andra som deltar i denna debatt, är mycket beklagligt. Det är synd att det har blivit på detta sätt. Det hade inte behövt bli så om regeringen hade varit mer handlingskraftig och inte så påverkbar av de stora ekonomiska intressen som de svenska företagen för fram som argument till regeringen. Det är til syvende og sidst där som skon klämmer.

Anf. 63 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Av allt att döma kommer USA och Storbritannien att inlägga sitt veto mot alla former av bindande sanktioner från FN:s säkerhetsråd. Men det är ändå viktigt att Sverige, som Anita Gradin har framhållit, liksom andra länder driver frågan om att få till stånd bindande sanktioner. Dessa

sanktioner bör vara totala. Men även begränsade bindande sanktioner, exempelvis i form av ett oljeembargo, kan ha stor betydelse.

USA:s och Storbritanniens regeringar som hårdnackat företräder en vetolinje mot bindande sanktioner förtär därigenom mycket av sitt förtroendekapital, och deras handlingssätt är skamligt och måste kraftigt fördömas. Det finns dock starka oppositionspartier i båda länderna som företräder samma linje som FN-majoriteten.

Jag vill på nytt framhålla de beslut som FN:s säkerhetsråd fattade 1985. De är tillräckliga för att vidta de åtgärder som jag har framhållit i fråga om handelsbojkott, avveckling av svenska företag och stoppande av sjöfarten. Jag vill erinra om att beslutet i FN:s säkerhetsråd från juli 1985 talade om inställande av alla nyinvesteringar i Sydafrika utan undantag och utan dispensmöjligheter.

Sverige har beslutat om förbud av teknologiöverföring till sydafrikanska företag från den 1 juli. Rapporter finns om att överträdelser har skett. Efterlevnaden av dessa bestämmelser bör bli föremål för skärpt granskning och kontroll.

Anf. 64 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Det har aldrig tidigare i svensk Sydafrikapolitik varit en fråga om ett antingen – eller utan i hög grad om ett både – och. Vi har både krävt att FN skulle fatta bindande beslut om sanktioner mot Sydafrika och arbetat för att Sverige skulle ta steg för att skärpa sin ekonomiska politik gentemot Sydafrika. Det är först i år som regeringen ändrat den svenska Sydafrikapolitiken på ett allvarligt sätt genom att göra en åtskillnad mellan dessa två saker beträffande vilka vi tidigare har samarbetat och varit överens.

Här föreligger, herr talman, efter sommarens debatt en osäkerhet om regeringens handlingslinje i Sydafrikafrågan. Det tycker vi i folkpartiet är beklagligt. Vi har tidigare under många år upplevt att vi i Sydafrikafrågan haft stöd av socialdemokratin när det gällt att i handling markera avståndstagande från apartheidsystemet och vidta verkningfulla åtgärder mot den sydafrikanska förtryckarregimen.

Jag erinrar mig ett exempel: det stöd som vi fick från socialdemokratin när 1979 års lag om investeringsförbud infördes. Från folkpartiets sida hoppas vi att socialdemokratin snart skall övervinna sitt vankelmod och låta eftertan- kens kranka blekhet övergå i beslutsamhetens friska färg.

Anf. 65 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Den svenska socialdemokratin har inte visat vankelmod i sitt arbete och agerande mot den avskyvärda apartheidpolitiken i Sydafrika. Den debatt som vi har fört har handlat om, precis som Hadar Cars påpekade i inledningen av sitt anförande tidigare, det väsentliga i att aktionerna mot Sydafrika blir så omfattande och effektiva som möjligt. För Sverige, som tillhör de små länderna i världen, är det mycket väsentligt att slå vakt om Förenta nationerna, så att det blir en effektiv institution. Det är bakgrunden till att vi tillsammans med frontstaterna och motståndsrörelserna i södra Afrika begär att just FN skall fatta ett beslut om sanktioner för att de skall bli så effektiva som möjligt.

Det är faktiskt så, Hadar Cars, att tolkningen av reglerna – dvs. av "såsom" – inte innefattar åtgärder som innebär avsteg från våra internationella åtaganden. De beslut som fattades av FN:s säkerhetsråd förra året har vi följt till punkt och pricka. Vi delar inte folkpartiets tolkning att det ger oss möjlighet till åtgärder som innebär avsteg från våra internationella åtaganden.

Herr talman! Det är väsentligt att vi fortsätter samarbetet för att se till att just FN kan agera på denna punkt och protestera mot apartheidssystemet i Sydafrika.

Talmannen anmälde att Hadar Cars anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Överläggningen var härmed avslutad.

13 § Föredrogs och hänvisades

Proposition

1986/87:34 till trafikutskottet

14 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1986/87:N104–N115 till näringsutskottet

15 § Föredrogs men bordlades åter

Lagutskottets betänkanden 1986/87:1, 2 och 4

Socialutskottets betänkanden 1986/87:1–4

Näringsutskottets betänkande 1986/87:1

Arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1986/87:2–4

16 § Anmäldes och bordlades

Propositionerna och skrivelserna

1986/87:13 Tjänstebostäder för präster och förvaltningen av kyrklig jord

1986/87:20 1986 års redogörelse för de statliga företagen

1986/87:36 Vissa personalfrågor inom försvaret

1986/87:37 Ändringar i hyres- och bostadsrättslagstiftningen

1986/87:39 Följdlagstiftning till den nya förvaltningslagen

1986/87:42 Ändringar i vinstdelningsskatten, m. m.

1986/87:44 Mervärdeskattskyldighet för ideella föreningar, m. m.

1986/87:46 Beskattning av förmån av fri bil

1986/87:49 Skydd för kretsmönster i halvledarprodukter

1986/87:50 Beskattningen av traktorer

1986/87:51 Kommunal parkeringsövervakning

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Meddelande om interpellationer

17 § Anmäldes och bordlades
Redogörelse och förslag
1986/87:5 Riksdagens förvaltningskontors redogörelse för verksamhetsåret 1985/86
1986/87:6 Riksdagens revisorers förslag om dimensioneringen av SMHI:s nät av vattenföringsstationer m. m.

18 § Anmäldes och bordlades
Konstitutionsutskottets betänkanden
1986/87:2 JO-ämbetet
1986/87:4 Nyhetsförmedling till begävningshandikappade (prop. 1985/86:175)

Finansutskottets betänkanden
1986/87:1 Offentlig upphandling
1986/87:2 Finansieringen av statens investeringar och införande av kapitalbudgetredovisning

Socialutskottets betänkanden
1986/87:5 Familjeplanering och abort
1986/87:7 Genteknik m. m.

Kulturutskottets betänkanden
1986/87:1 Statens kostnadsansvar för vissa konstlän
1986/87:2 Vissa museifrågor m. m.
1986/87:3 Bidragen till folkrörelseorganisationerna

Näringsutskottets betänkande
1986/87:2 Monopolism inom livsmedelsindustrin

19 § Meddelande om interpellationer

Meddelades att följande interpellationer framställdes

den 24 oktober

1986/87:62 av *Rune Ångström* (fp) till statsrådet *Birgitta Dahl* om kärnkraftsolyckan i Tjernobyli:

Kärnkraftsolyckan i Tjernobyli har drabbat den norrländska glesbygden särskilt hårt. På grund av de speciella omständigheterna på själva olycksplatsen med en explosion som förde det radioaktiva stoffet högt upp i atmosfären och till följd av de vindar som rådde vid tillfället kom det radioaktiva nedfallet i hög koncentration att hamna inom ett brett bälte i Norrland.

De skador som varit mest kännbara för den norrländska befolkningen är de som omöjliggjort nyttjandet av de rikedomar som finns i den norrländska

naturen. Att inte kunna nyttja fångsterna från de fiskrika fjällsjöarna, att inte kunna plocka bär och svamp inom stora områden och att inte kunna använda köttet från slaktade renar eller bytet från älgjakten har upplevts som ytterst smärtsamt för befolkningen i allmänhet. Förlusten av dessa tillgångar är också kännbar ur ekonomisk synpunkt för hushållen i allmänhet, och många rörelseidkare som baserat sin verksamhet på dessa speciella norrländska resurser har drabbats av något som närmast kan betecknas som ekonomisk katastrof. Exempel på näringsgrenar som drabbats särskilt hårt är renskötsel, turistnäringen, livsmedelsindustrin och jordbruket.

Att förlusterna för enskilda människor och företag inom de områden som främst drabbats av det radioaktiva nedfallet från Tjernobykatasstrofen blivit så stora beror också på att gränsvärdena för nyttjandet av olika slag av livsmedel satts så lågt som med ett högsta tillåtna strålningstillskott på 300 Bq/kg. En naturlig utgångspunkt vid fastställande av ett gränsvärde borde vara bakgrundsstrålningen från den egna kroppen, rymden och berggrunden (38 000 Bq/år) samt strålningen i svenska bostäder. Bakgrundsstrålningen har mänskligheten levt med under årmiljoner, och den står över all expertinverkan eller politisk inverkan. Bostadsstrålningens åtgärdsnivåer har diskuterats under lång tid och motsvarar ett intag på 900 000 Bq cesium-137 och cesium-134. Det finns anledning att ställa sig mycket frågande till de rigorösa bestämmelser som fastställts för livsmedel, då man accepterar mycket högre strålning och cancerrisk i bostäder.

Från experthåll har det i debatten hävdats att det totala intaget borde varit vägledande för råd till allmänheten, inte strålningen per kilo i enstaka livsmedel. Den information som getts till allmänheten av politiker och ansvariga myndigheter, socialstyrelsen, livsmedelsverket, lantbruksstyrelsen m. fl., har också varit ytterligt förvirrande och många gånger direkt motsägande och inte till gagn för ökad kunskap. Ansvaret för detta åvilar dessa myndigheter och miljö- och energidepartementet.

En intressant aspekt i sammanhanget är vem som är ersättningsskyldig för de skador som drabbat enskilda människor, folkgrupper och företag genom den miljökatastrof som Tjernobylolyckan innebär. Redan kort efter det att olyckan blivit känd förklarade statsminister Ingvar Carlsson att inga skadeståndsanspråk skulle riktas mot den sovjetiska staten, som ägare av det säkerhetsmässigt undermåliga kärnkraftverket. Detta uttalande bör väl tolkas så att den svenska regeringen och direkt den svenska staten i stället påtagit sig det ekonomiska ansvaret gentemot de skadedrabbade?

Den del av Sverige som främst drabbats av Tjernobykatasstrofen är den del som redan tidigare har svårigheter med sysselsättning och andra problem som hör glesbygden till. För många har dock en hög livskvalitet i form av tillgång till orörd natur, bär, fiske, jakt och ren luft gjort att man valt att bo kvar och på så sätt tryggt bygdernas fortlevnad. Nu har viktiga bitar av denna livskvalitet berövats glesbygdens människor, och om inte åtgärder sätts in för att motverka skadeverkningarna av Tjernobykatasstrofen är det risk för att de hittillsvarande åtgärderna inom regionalpolitikens område för att hålla de norrländska bygderna levande kan visa sig helt bortkastade. Det behövs extraordinära åtgärder från regeringens sida i detta hänseende för att

motverka den skadliga inverkan på regionalpolitikens område som Tjernobylnykatastrofen har i sitt släptåg.

Med anledning av det anförda anhåller jag att få ställa följande frågor till energi- och miljöminister Birgitta Dahl:

1. Kan energi- och miljöministern redovisa regeringens syn på den situation som gränsvärdena för strålningspåverkan på livsmedel skapat?
2. Då regeringen beslutat att inte kräva Sovjetunionen på ersättningar för de skador som Tjernobylnykatastrofen orsakat i Sverige, har därmed svenska staten inträtt som ansvarig mot dem som drabbas ekonomiskt av miljökatastrofen?
3. Finns det någon plan för hur man långsiktigt skall mildra skadeverkningarna för dem som drabbats särskilt hårt, t. ex. samerna och de som bor inom av det radioaktiva nedfallet särskilt utsatta områden? Om inte, har statsrådet några planer på att ta fram en sådan?

den 28 oktober

1986/87:63 av Bengt Wittbom (m) till industriministern om regionalpolitiken:

Under riksdagens allmänpolitiska debatt fördes i viss mån en diskussion om huruvida de växande regionalpolitiska problemen framgångsrikt kan bekämpas med traditionella regionalpolitiska medel. Frågan restes i vilken mån de regionalekonomiska problemens utbredning till allt fler delar av landet till stor del beror på den allmänna bristen på goda tillväxtförutsättningar och huruvida denna kan åtgärdas med förändringar i den allmänna ekonomiska politiken. Industriministern var vid detta tillfälle inte beredd att gå in i något djupare resonemang i frågan, men han konstaterade dock att regeringen numera i sitt interna arbete försöker förstärka regionalpolitiken genom att infoga fler politikområden i en strategi för att komma till rätta med de växande regionala obalanserna.

Industriministern konstaterade:

"Här vill jag starkt betona att regionalpolitiska hänsyn måste genomsyra politiken inom alla samhällssektorer. Det har regeringen också slagit fast i årets regeringsförklaring. De regionalpolitiska medel som finns och de insatser som görs med dessa har givetvis stor betydelse. Men samtidigt måste vi inse att den regionala utvecklingen till mycket stor del bestäms av beslut som ligger utanför den egentliga regionalpolitikens egen verksamhet och egna påverkansmöjligheter."

Mot bakgrund av ovanstående vill jag fråga industriministern:

1. Vilka nya politikområden ingår i regeringens nya breddade regionalpolitik?
2. Avser regeringen att inom ramen för statsbidragssystemen till kommunerna vidta åtgärder som underlättar för kommunerna att själva bestämma hur den offentliga servicen skall organiseras?
3. Vilken roll avser regeringen tillåta en växande privat servicesektor att spela i ansträngningarna att förbättra den regionala balansen?

4. Avser regeringen att långsiktigt låta skatteuttaget bli en del av den förnyade regionalpolitiska strategin?

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

1986/87:64 av *Viola Claesson* (vpk) till industriministern om Procordias försäljning av Eiserkoncernen:

Meddelande om interpellationer

Procordia, f. d. Statsföretag, säljer nu ut Eiserkoncernen för 1 kr. Ett konsortium, där verkställande ledningen i AB Eiser och dess dotterbolag ingår, blir nya ägare. I ledningen för det nya ägarskapet finns nuvarande koncernchefen Risto Koskenranta, vilken fortsätter som verkställande direktör.

Först under fredagen den 24 oktober fick de anställda på olika Eiserföretag information och bekräftelse på den senaste tidens rykten om nytt ägarskap. Ingen av de 1 450 anställda har förhandsinformerats eller haft möjlighet att MBL-förhandla om affären.

Enligt uppgift kostar det staten och Procordia 60 milj. kr. att göra sig av med tekokoncernen. De nya direktörerna, dvs. ägarna, får skulderna betalda av staten och ett aktiekapital på 25 milj. kr. av Procordia.

Vice VD i Procordia har enligt en tidningsintervju uttalat följande: Eiser har nu möjlighet att stå på egna ben. Vi är glada att Eiser nu på detta sätt hamnar i en positiv atmosfär med kunskap och branschfarenhet bland de nya ägarna.

Den nygamle koncernchefen Risto Koskenranta säger om sig själv och den nya ägargruppen: De mest insatta i verksamheten är med i konsortiet. Textilbranschen kräver ett visst mått av fabrikörssanda och flexibilitet.

Uttalandena är anmärkningsvärda sett i ett perspektiv från tekojättens födelse till dagens situation då återstående delar slumpas bort för 1 kr. Från start fanns det närmare 6 500 anställda i en rad olika textil- och konfektionsföretag. I dag återstår cirka en femtedel efter beryktade nedläggningar och försäljningar. Bakom alla dessa siffror finns människor av kött och blod, med ängslan inför en oviss framtid på en "arbetsmarknad" i kris - sömmerskor i olika åldrar med lång yrkeserfarenhet och känsla för sitt jobb. Där finns kvinnor och män från Sjuhäradsbygden och från Lyckelse, Norsjö, Skellefteå och Sollefteå som trodde på en framtid utan arbetslöshet för sig och sin bygd.

De kvinnor som kämpat mot tekodirektörer som kommit och gått och som genom egna erfarenheter haft uppfattningar om hur hundratals tekoarbetsplatser kunde ha tryggats fick aldrig en chans att i lugn och ro utveckla sina idéer. Samtidigt har män i kritstrecsrandiga kostymer styrt och ställt i ledningen för företag, koncern och Statsföretag. Inför varje bokslut har högtidliga löften om bättre resultat getts inför massmediauppbåd - ibland med Björn Borg som dyrbart dragplåster, andra gånger när koncernchefen bytts ut efter alltför hård kritik från anställda och omgivning.

Vpk har i likhet med många Eiserfackklubbar år efter år krävt en öppen redovisning av Eiserkoncernens affärer utan att lyckas. I många fall har de olika dotterbolagen i koncernen under Statsföretags eller Procordias ledning haft ett ledargarnityr som i odemokratisk anda överträffat de värsta patriarkerna och tekobaronerna i förgångens tid. De kvinnor som i facklig och politisk medvetenhet krävt sin lagstadgade rätt till förhandlingar och

information i t. ex. Sollefteå och Borås har genom ären mötts av okunskap och översittarattityder från ett manligt etablissement i Eiser och Statsföretag.

De anställda som begärt att få ta över Eiserföretag i förvisning om att det funnits utvecklingsmöjligheter utanför den statliga överhögheten har mötts med kalla handen. När nu en grupp manliga individer på toppnivå, som år efter år drivit Eiserkoncernen med förlust, påstår att de vill utveckla sina fabriksrestalanger som ägare i stället för som högavlönade statstjänstemän, får de statens och Procordias samtycke. Det kan synas som om statens engagemang i Eiser får ett stilenligt slut. Men i de bygder i Sjuhäradsbygden och Västerbotten, Halland, Bohuslän och Skåne där tekoarbetare inifrån följt Eisers uppgång och fall är bitterheten stor. Man frågar sig hur en socialdemokratisk regering kan bevittna denna affär utan att ingripa. Hur skall de återstående anställda inom Eiser kunna lita på att fabriksandan denna gång är mindre äventyrlig än förut?

Jag vill med hänvisning till ovan återgivna uttalanden och den diskussion som förs bland de anställda fråga följande:

1. Vilka garantier får staten i utbyte mot eftergifter till de nya privata ägarna på 60 milj. kr. förutom den krona som ägarna skall betala till Procordia? Hur många anställda kan räkna med att ha sina arbeten kvar och under hur lång tid kommer de i så fall att ha det?
2. Har den siste koncernchefen, Risto Koskenranta, Procordias och regeringens fulla förtroende efter de senaste årens mångmiljonförluster, Björn Borg-affär etc.?
3. Hur tolkar industriministern Koskenrantas uttalanden om en ny fabriksanda och flexibilitet, som skall präglade den nya privatägda koncernen?

20 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 24 oktober

1986/87:103 av *Hadar Cars* (fp) till utrikesministern om åtgärder för att möjliggöra för viss Sovjetmedborgare att förena sig med sina föräldrar i Sverige:

Avser regeringen göra något och i så fall vad för att stödja Leila Millers och Valdo Randperes kamp för att förmå Sovjetunionen att låta deras dotter Kaisa förena sig med dem i Sverige?

1986/87:104 av förste vice talman *Ingegerd Troedsson* (m) till finansministern om den s. k. engångsskattens fördelning på de olika pensionsspararna:

Finansministern ansåg under den allmänpolitiska debatten att det var rimligt med 2,2 % real avkastning på pensionssparandet. Den som sparat länge och endast nått t. ex. 2,1 % i real avkastning borde då enligt finansministerns sätt att se inte drabbas av skatten.

Enligt vilka principer anser finansministern att försäkringsbolagen skall fördela den s. k. engångsskatten på de olika pensionsspararna? Skall detta godtyckligt avgöras av försäkringsbolagen eller avser finansministern att detta skall fastställas i lag?

1986/87:105 av *Bengt Harding Olson* (fp) till justitieministern om ökat samhällsskydd för brott av psykiskt avvikande personer:

En del av våldsbrottsligheten i vårt land, ibland den mest brutala som mord, grov misshandel, våldtäkt och rån, begås av personer som av domstolen döms till sluten psykiatrisk vård i stället för ett flerårigt fängelsestraff.

Som ett led i behandlingen beviljas dessa lagöverträdare – ibland efter en relativt kort vårdtid – permission, och efter hand beslutas om försöksutskrivning. Under denna tid ute i samhället finns inte bara en särskild risk för återfall i brott. Det har också förekommit att allvarliga brott har förövats.

Allmänheten ifrågasätter allt oftare effektiviteten i samhällsskyddet mot sådana personers kriminalitet.

Mot denna bakgrund vill jag fråga:

Är justitieministern beredd att vidta åtgärder för att stärka samhällsskyddet för brott av psykiskt avvikande personer?

den 27 oktober

1986/87:106 av *Inga Lantz* (vpk) till justitieministern om omhändertagande av barn i samband med utvisning:

Under dramatiska omständigheter togs nyligen en 16 månaders peruansk flicka om hand av polisen. Gripandet skedde efter beslut om utvisning och ledde till att ett oskyldigt barn helt skildes från sina anhöriga under två dygn.

Med anledning av det inträffade frågar jag justitieministern:

Har polisen rätt att tvångsomhänderta barn och skilja barn från deras anhöriga i samband med utvisning?

den 28 oktober

1986/87:107 av *Leif Olsson* (fp) till industriministern om Uddevalla Invests verksamhet i Rixö:

Uddevalla Invest, som tillkom i samband med det s. k. Uddevallapaketet, bedriver i dag genom Lyse Nya Stålservice, NSS, sprängning och utskeppning av skrotsten i Rixö stenbrott i Brastad, Lysekils kommun.

Trots ett flertal ålägganden om skyddsåtgärder av olika slag har vid ett flertal tillfällen allvarliga tillbud förekommit. Sålunda har sprängsten flera gånger haglat över en intilliggande tätbebyggelse. Ofta har stendammoln drivit in över Rixö tätort. Dessutom är bullerstörningarna mycket omfattande. Alla dessa störningar har bl. a. bidragit till mycket stora psykiska påfrestningar för befolkningen.

Med anledning av vad jag anfört vill jag fråga industriministern:

Vad avser industriministern vidta för åtgärder för att Uddevalla Invests verksamhet i Rixö skall bedrivas så att befolkningen i intilliggande bebyggelse ej behöver leva i ständig oro för liv och egendom?

den 29 oktober

1986/87:108 av *Lennart Brunander* (c) till industriministern om anställningstryggheten i Eiserkoncernen:

Statliga Procordia har sålt Eiserkoncernen med drygt 1 450 anställda för 1 kr. Köpare är nuvarande koncernchefen tillsammans med några andra chefer inom företaget.

Enligt uppgift i massmedia kommer staten att betala skulder och skjuta till startkapital på tillsammans omkring 60 milj. kr. Att Eiser nu blir privatägt är troligen en riktig utveckling. Det sätt på vilket företaget skötts de senaste åren har varit olyckligt både för de anställda och för de bygder där Eiser varit verksamt.

Frågan är om de statligt anställda företagsledarna – nu som privata företagare – kommer att lyckas bättre än vad man hittills gjort. Kommer man att som nu bedriva verksamhet i Borås, Malmö, Sjöbo och Halmstad? Eller fortsätter man att lägga ned i Sverige och flytta till Finland?

Med anledning av ovanstående vill jag ställa följande fråga till industriministern:

Vilka garantier har staten fått för att de 60 miljoner som nu sätts in verkligen kommer att trygga jobben för de anställda i Sverige?

den 30 oktober

1986/87:109 av *Nils Häggström* (c) till bostadsministern om åtgärder för att underlätta bostadsbyggandet:

Under en följd av år har byggkostnaderna ökat kraftigt. Den statliga bostadsbetalningen har inte tillåtits följa med i samma snabba ökningstakt med det vällovliga syftet att hålla byggkostnaderna under press och kostnaderna för staten nere.

Det har bildats ett allt större gap mellan produktionskostnaderna och den statliga bostadsbelåningen. Det har uppstått vad som populärt kallas en "överkostnad" för byggandet av bostäder. Resultatet har blivit att det i många kommuner blivit svårt att genomföra det planerade bostadsbyggandet.

Regeringen har också för storstadsområdena medverkat till att höja ortskoefficienten och därmed underlättat bostadsbyggandet på vissa orter. Problemet kvarstår emellertid för många andra kommuner i landet.

I Västerbotten riskerar t. ex. bostadsbyggandet i Umeå att halveras. De övriga kommunerna i länet har också mycket stora problem att pressa produktionskostnaderna så att statlig belåning kan erhållas.

Min fråga är därför:

Är bostadsministern beredd att medverka till att ortskoefficienten höjs, så att det planerade bostadsbyggandet underlättas och kan fullföljas?

Prot. 1986/87:17
3 november 1986

Meddelande om frågor

1986/87:110 av *Nic Grönvall* (m) till finansministern om statens aktieinnehav i PK-banken:

Den nye generaldirektören för bankinspektionen har i en tidningsintervju sagt att ingen bör få äga mer än ca 10 % av en bank. Jag vill därför fråga finansministern:

När avser regeringen att sälja ut statens aktiemajoritet i PK-banken?

1986/87:111 av *Nic Grönvall* (m) till statsrådet Bengt K. Å. Johansson om politisk marknadsföring:

En viktig del av konsumentrörelsen och därmed konsumentverkets arbetsuppgifter är att bevaka näringslivets marknadsföring så att konsumenterna inte vilseleds av falsk marknadsföring.

Konsumenter av politisk marknadsföring är inte skyddade på samma sätt med följd att många exempel finns på att framstående politiker, särskilt i valrörelser, marknadsför sitt politiska budskap på ett sätt som uppenbarligen är falskt.

Vad avser konsumentministern att göra för att jämställa politisk marknadsföring med gängse marknadsföring, så att konsumenterna får ett adekvat skydd mot falsk propaganda?

1986/87:112 av *Nic Grönvall* (m) till jordbruksministern om jordbrukarnas ekonomiska villkor:

En jordbrukare, som inköpt sin gård till av lantbruksnämnden fastställt pris och som därefter börjat sin rörelse med att köpa djur, maskiner, utsäde, gödning och allt annat som behövs, finner snart att hans rörelse blott förräntar halva det kapital som han nedlagt i sin rörelse. Någon lön till jordbrukaren finns givetvis inget utrymme till.

Vad avser jordbruksministern att göra åt detta oacceptabla förhållande?

21 § Kammaren åtskildes kl. 15.54.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Olof Marcusson